

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**TUNCELİ YÖRESİ HALK OYUNLARI VE BU HALK OYUNLARINA AİT
GELENEKSEL GİYİM KUŞAM**

Yüksek Lisans Tezi

Tarık DİK

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Nevşehir

Aralık, 2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Tarık DİK

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Tunceli yöresi halk oyunları ve bu halk oyunlarına ait geleneksel giyim kuşam” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Tarık DİK

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim

Dalı Başkanı

Prof. Dr. Yener BEKTAŞ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Recep TEK danışmanlığında Tarık DİK tarafından hazırlanan “**Tunceli Yöresi Halk Oyunları Ve Bu Halk Oyunlarına Ait Geleneksel Giyim Kuşam**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Recep TEK

Üye: Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Üye: Doç. Dr. Erol AKSOY

İMZA

.....

.....

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun. .... /..... / ..... tarih ve ..... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Yaşanış olduğum bu zorlu süreç içerisinde, değerlerini daha çok anlamış olduğum ve benden maddi, manevi her türlü desteğini asla esirgemeyen canım aileme, her an yanımda olup başarımın en büyük sırrı olan canım eşim Betül DİK'e, tez çalışmamda araştırmalar konusunda desteğini sağlayan saygıdeğer Tunceli İl Kùltür ve Turizm Müdürü İsmet Hakan ULAŞOğLU Beye, Tunceli İl Müze Müdürü Kenan ÖNCEL Beye ve tüm yaşanış olduğum sağlık olumsuzluklarına rağmen bana güvenini hiç yitirmeyen, görüşlerini desteklerini belirterek bilgilerini aktaran çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Recep TEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

TUNCELİ YÖRESİ HALK OYUNLARI VE BU HALK OYUNLARINA AİT GELENEKSEL GİYİM KUŞAM

Tarık DİK

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans,
Aralık/2022**

Danışman: Doç. Dr. Recep TEK

ÖZET

Yeryüzünün farklı bölgelerine yerleşip orada yaşayan insanlar, çeşitli kültürlerin oluşmasını sağlamışlardır. Bu kültürler de toplumda yaşayan insanların ortak değerlerinden meydana gelmiştir. Kültürün içinde yer alan ve onu meydana getiren toplumlar için önemli olaylardan biri de halk oyunlarıdır. Bir milletin yaşatılmasının en önemli olaylarından biri olan halk oyunlarının nesilden nesile aktararak devam ettiği bilinmektedir. Halk oyunlarının günümüzde insanların dil, din, ırk vb. gibi kavramları önemsemeden bir araya gelebildikleri ve toplumların etkileşim sağladıkları gerçeklerden birisi olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Türk halk oyunları tanımlanmaya çalışılmış ve halk oyunlarının tarihçesinden bahsedilmiştir. Çalışmada, Türk halk oyunlarının başlangıçtan günümüze gelişim aşamalarından bahsedilmiştir. Türk halk oyunlarının bölgelere göre gruplandırılması ve adlandırılması; Doğu ve Güneydoğu bölgesi Halay, Kuzeydoğu bölgesi Bar, Karadeniz bölgesi Horon, Ege bölgesi ise Zeybek şeklindedir. Adlandırmalardan biri olan Halay oyunu oynandığı yörenin sözlü kültürünü ve karakteristiğini yansıtan halkbilim unsurlarından biridir. Bu tez çalışmasında, Tunceli yöresinin halk oyunlarının kayıt altına alınması amaçlanmıştır. Halk oyunlarının Türk toplumu üzerindeki öneminden söz edilmiştir. Türk halk oyunlarından biri Halay oyunu üzerine ve Tunceli yöresi oyunları üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Ayrıca tez çalışmasında, Türk halk oyunları ile ilgili kavramlar hakkında bilgi verilmiş ve Tunceli yöresi halk oyunlarından bahsedilmiştir. Bu bağlamda Tunceli yöresi halk oyunlarının da bölgenin kültürünü yansıtan halkbilim unsurlarından olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Halk Oyunu, Türk Halk Oyunları, Halay, Tunceli.

TUNCELİ REGIONAL FOLK DANCES AND TRADITIONAL CLOTHING

Tarık DİK

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Department of Cultural Heritage and Cultural Management, M. A. ,
December/2022**

Supervisor: Assoc. Dr. Recep TEK

ABSTRACT

People who settled in different parts of the world and lived there created various cultures. These cultures are formed from the common values of the people living in the society. Folk dances are one of the important events for the societies that take part in the culture and create it. It is known that folk dances, one of the most important events of the survival of a nation, continue by being transferred from generation to generation. Folk dances today people's language, religion, race, etc. It is seen that it is one of the facts that societies can come together without caring about such concepts and that societies interact. In this study, Turkish folk dances were tried to be defined and the history of folk dances was mentioned. In the study, the development stages of Turkish folk dances from the beginning to the present are mentioned. Grouping and naming Turkish folk dances according to regions; The East and Southeast region is Halay, the Northeast region is Bar, the Black Sea region is Horon, and the Aegean region is Zeybek. Halay, one of the namings, is one of the folklore elements that reflects the oral culture and characteristics of the region where it is played.

In this thesis, it is aimed to record the folk dances of Tunceli region. The importance of folk dances on Turkish society has been mentioned. Studies on Halay, one of the Turkish folk dances, and the dances of the Tunceli region are mentioned. In addition, in the thesis study, information was given about the concepts related to Turkish folk dances and folk dances of the Tunceli region were mentioned. In this context, it has been seen that the folk dances of the Tunceli region are among the folklore elements that reflect the culture of the region.

Keywords: Play, Folk Dance, Turkish Folk Dance, Halay, Tunceli.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GRAFİK LİSTESİ	xiv
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Tunceli Tarihi	4
1.1.1. Tarih Öncesi Dönem	4
1.1.2. Osmanlı Döneminde Tunceli	5
1.1.3. Cumhuriyet Döneminde Tunceli	6
1.2. Tunceli İli Coğrafyası.....	6
1.2.1. Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri.....	6
1.3. Tunceli İli Nüfus Bilgileri	8
1.3.1. Tunceli'nin Nüfusu Yapısı.....	8
1.4. Tunceli İli Ekonomik Yapı.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. OYUN, DANS VE HALK OYUNLARI KAVRAMLARI TANIMI, KÖKEN VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Oyun Kavramı ve Tanımı.....	12
2.1.1. Oyun Türleri	14
2.1.2. Türklerde Oyun.....	14
2.2. Dans Kavramı ve Tanımı.....	15
2.2.1. Dansın Doğuşu.....	16

2.2.2. Dans Türleri	16
2.2.2.1. Dinsel Nitelikli Danslar	17
2.2.2.2. Sosyal İçerikli Danslar	17
2.2.2.3. Eğlence İçerikli Danslar	17
2.3. Halk Oyunları	17
2.3.1. Türk Halk Oyunları	17
2.3.2. Türk Halk Oyunlarının Adlandırılması	18
2.3.2.1. İl, İlçe, Mahalle ve Semtlere Göre Oyunlar	18
2.3.2.2. Bölgelere Göre Oyunlar	18
2.3.2.3. Oyuncu Sayısına Göre Oyunlar	18
2.3.2.4. Hızına Göre Oyunlar	18
2.3.2.5. Kullanılan Eşyaya Göre Oyunlar	18
2.3.2.6. Kişi Adlarına Göre Oyunlar	19
2.3.2.7. Hayvan Adlarına Göre Oyunlar	19
2.3.2.8. Ayak Hareketlerine Göre Oyunlar	19
2.3.2.9. Oyuncuların Cinsiyetine Göre Oyunlar	19
2.3.2.10. Boy ve Aşiret Adlarına Göre Oyunlar	19
2.3.2.11. Bitki Adlarına Göre Oyunlar	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TUNCELİ YÖRESİ HALK OYUNLARI VE MÜZİKAL UNSURLARI

3.1. Tunceli Yöresinde Oyun Kültürü	20
3.1.1. Yöresel Oyunların Sosyal Hayattaki Yeri ve İşlevi	21
3.2. Tunceli Oyunlarının Genel Özellikleri	22
3.2.1. Oyun Adları	22
3.2.2. Oyunlarda Hareket Yönü	25
3.2.3. Oyunlarda Ayak/Adım	26
3.2.4. Oyunların Sözle/Edebiyatla İlişkisi ve Anlam İçeriği	27
3.3. Oyunların Tasnifi	28
3.4. Oyunların Niteliği	29
3.4.1. Oyunun Oynandığı Mekâna Göre	30
3.4.2. Oyuncu Sayısına Göre	30
3.4.3. Oyuncuların Niteliklerine Göre	31
3.5. Tunceli Yöresi Halk Oyunlarında Müzikal Unsurlar	32

3.5.1. Halk Oyunlarına Eşlik Eden Çalgılar ve Çalgı Takımları	32
3.5.1.1. Davul Zurna Takımı	33

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TUNCELİ YÖRESİ OYUNLARININ YAPISAL ANALİZLERİ

4.1. Tunceli Yöresi Oyunlarının Hareket Özellikleri	34
4.1.1. Halay Türünde Bulunan Hareket Biçimleri	34
4.1.1.1. El, Kol ve Omuz Tutuş Biçimleri ve Kullanımı ile Oluşanlar	35
4.1.1.2. Gövde Çevresinde Gerçekleşen Hareketler	35
4.1.1.3. Ayak ve Bacaklarda Gerçekleşen Hareketler	35
4.2. Tunceli Yöresinde Halk Oyunlarının Oynanma Zamanları	36
4.2.1. Sünnet Töreni-Düğünü	36
4.2.2. Evlilik	37
4.2.3. Askere Uğurlanma	39

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TUNCELİ YÖRESİ HALK OYUNLARINA AİT GELENEKSEL GİYİM KUŞAM

5.1. Kadın Kostümü	40
5.1.1. Başa Giyilenler	41
5.1.1.1. Fes	41
5.1.1.2. Peneze	41
5.1.1.3. Puşi (Heftrenk)	42
5.1.1.4. Vale	42
5.1.1.5. Tülbent (Yazma-Cit)	42
5.1.2. Bedene Giyilenler	42
5.1.2.1. İçlik (Yakasız Göyneke)	42
5.1.2.2. Salta (Cepken)	43
5.1.2.3. Üç Etek (Zoğun)	43
5.1.2.4. Fistan	44
5.1.2.5. Bindallı	44
5.1.2.6. Şalvar (Ağdon)	45
5.1.2.7. Kuşak (Bışt)	45
5.1.2.8. Peştamal	46
5.1.2.9. Keji	46

5.1.3. Ayağa Giyilenler	46
5.1.3.1. Çorap (Gore)	46
5.1.3.2. Çarık (Yemeni).....	47
5.2. Erkek Giysileri	47
5.2.1. Başa Giyilenler	48
5.2.1.1. Fes	48
5.2.1.2. Puşi (Heftrenk).....	48
5.2.2. Bedene Giyilenler	48
5.2.2.1. İşlik (Gıras-Gömlek)	48
5.2.2.2. Salta (Cepken).....	49
5.2.2.3. Kuşak (Bışt)	49
5.2.2.4. Şalvar (Tuman).....	50
5.2.3. Ayağa Giyilenler.....	50
5.2.3.1. Çorap (Gore)	50
5.2.3.2. Çarık (Yemeni).....	51
5.3. Elbiselerin Giyiniilmiş Hali.....	52
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	81
EKLER	83

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Yıllara Göre Tunceli Nüfusu.....	9
Tablo 1.2. İlçelere Göre Tunceli Nüfusu.....	10
Tablo 1.3. 2019-2021 Yıllarına Ait Mahalli İdareler Bütçe Gelirler.	11
Tablo 1.4. 2019-2021 Yıllarına Ait Mahalli İdareler Bütçe Giderler.....	11
Tablo 3.1. Literatüre geçmiş Tunceli ili oyunları.....	24
Tablo 3.2. “DEVZERE” Oyununun Sözleri Şu Şekildedir	28

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1. Fes.....	41
Şekil 5.2. Peneze.....	41
Şekil 5.3. Puşi (Heftrenk).....	42
Şekil 5.4. Vale.....	42
Şekil 5.5. Tülbent (Yazma- Cit.....	42
Şekil 5.6. İçlik (Yakasız Göynek).....	43
Şekil 5.7. Salta (Cepken)	43
Şekil 5.8. Üç Etek (Zoğun)	44
Şekil 5.9. Fistan	44
Şekil 5.10. Şalvar (Ağdon).....	45
Şekil 5.11. Kuşak (Bışt).....	45
Şekil 5.12. Peştamal.....	46
Şekil 5.13. Keji	46
Şekil 5.14. Çorap (Gore).....	47
Şekil 5.15. Çarık (Yemeni)	47
Şekil 5.16. Fes.....	48
Şekil 5.17. Puşi (Heftrenk).....	48
Şekil 5.18. İşlik (Gıras-Gömlek).....	49
Şekil 5.19. Salta (Cepken)	49
Şekil 5.20. Kuşak (Bışt).....	49
Şekil 5.21. Şalvar (Tuman)	50
Şekil 5.22. Çorap (Gore).....	50
Şekil 5.23. Çarık (Yemeni)	51

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.1. Tunceli Nüfusu Yıllara Göre Artış Grafiği..... 10

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf 5.1.** Kadın elbisesin ön cepheden tamamen giyilmiş halidir..... 52
- Fotoğraf 5.2.** Kadın elbisesin sağ cepheden giyilmesi görünüşüdür..... 53
- Fotoğraf 5.3.** Kadın elbisesi olarak giyilen fistan giyiminin arka yüzünden görünüşüdür. 54
- Fotoğraf 5.4.** Kadın elbisesi olarak giyilen fistanın sol cepheden görünüşüdür... 55
- Fotoğraf 5.5.** Kadın elbisesinden fistan giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin arka cepheden görünüşüdür..... 56
- Fotoğraf 5.6.** Kadın elbisesinden fistan giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin ön cepheden görünüşüdür. 57
- Fotoğraf 5.7.** Kadın elbisesinden bindallı giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin arka cepheden görünüşüdür..... 58
- Fotoğraf 5.8.** Kadın elbisesinden bindallı giyiminin sağ yan cepheden görünüşüdür. 59
- Fotoğraf 5.9.** Kadın elbisesinden bindallı giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin ön cepheden görünüşüdür. 60
- Fotoğraf 5.10.** Kadın elbisesinden bindallı giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin sol cepheden görünüşüdür..... 61
- Fotoğraf 5.11.** Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin ön cepheden görünüşüdür. Önlük olarak sade beyaz tercih edilen görselidir. 62
- Fotoğraf 5.12.** Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin arka cepheden görünüşüdür. 63
- Fotoğraf 5.13.** Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin ön cepheden görünüşüdür. Önlük olarak desenli tercih edilen görselidir. 64
- Fotoğraf 5.14.** Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin sol cepheden görünüşüdür. Önlük olarak desenli tercih edilen görselidir. 65
- Fotoğraf 5.15.** Kadın elbisesinden farklı üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama halinin ön cepheden görünüşüdür. 66

Fotoğraf 5.16. Kadın elbisesinden farklı üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama halinin sağ cepheden görünüşüdür.	67
Fotoğraf 5.17. Kadın elbisesinden farklı üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama halinin arka cepheden görünüşüdür.....	68
Fotoğraf 5.18. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin ön cepheden görünüşüdür.	69
Fotoğraf 5.19. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin sağ cepheden görünüşüdür.	70
Fotoğraf 5.20. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin arka cepheden görünüşüdür.	71
Fotoğraf 5.21. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak ön cepheden görünüşüdür.	72
Fotoğraf 5.22. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak arka cepheden görünüşüdür.....	73
Fotoğraf 5.23. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak sağ cepheden görünüşüdür.	74
Fotoğraf 5.24. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak sol cepheden görünüşüdür.....	75

GİRİŞ

Bu çalışmada Tunceli yöresinde yaşayan insanların unutulmaya yüz tutmuş oyunları ve giyim kuşam konusu ele alınmıştır. Bölgenin kültürel değerleri anlamında halkoyunları ve giyimin, müzik icra edilmesi hususlarında yeri ve önemi, bunların icra edilişleri incelenmiştir. Bu çalışmada Tunceli bölgesi içerisinde yer alan merkez ve ilçelerde unutulmaya yüz tutmuş halkoyunları ve giyim kuşam gelenekleri incelenmiştir. Bununla birlikte yörenin çevresiyle olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan benzerlikler de değerlendirilmiştir.

Tunceli ve çevresinde oyun, müzik ve giyim kuşam geleneğinin bugüne kadar gelişim süreci konusunda kapsamlı bir bilimsel çalışma ve saha araştırması yapılamamıştır. Yörenin içinde bulunduğu mevcut durumu, coğrafi koşulları bunlara sebep gösterilebilir. Bu konuda yapılmış çalışmalar yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı konusu ve kapsamı sınırlı tutulmuş çalışmalar olmuştur. Bu tez konusu ile ilgili olarak Tunceli yöresinde alan araştırması yapılmış ve bu araştırma neticesinde elde edilen veriler, literatürden elde edilen veriler ile desteklenmiştir. Çalışma esnasında birtakım zorluklar ile karşılaşmıştır. Tunceli ve çevresinin oyun, müzik ve giyim kuşam gelenekleri hakkında kaynakların kısıtlı olması çalışmanın literatür bakımından desteklenmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Genelde bilgiler saha çalışmasıyla elde edilmiştir.

1. Araştırmanın Konusu

Bu tez çalışmasının konusu; Tunceli yöresi halk oyunları, oyunların yapısal analizi, bu oyunların müziksel özellikleri ve Tunceli yöresi halk oyunlarına ait giyim kuşamıdır.

2. Araştırma Sahasının Yeri

Araştırma sahası olarak bünyesinde merkez ilçe haricinde yedi ilçe bulunduran Tunceli ilidir.

3. Amaç

Yapılan bu çalışmamızın amacı, Tunceli yöresi oyunları ve giyim kuşam geleneğinin tespit ve analizini yapmaktır. Her ne kadar yöre ile ilgili literatürde yer alan bilgiler olsa da bunların kapsamı sınırlı kalmıştır. Çevresinde bulunan iller hakkında yapılan

araştırmalarda ya da halay bölgesi genel çalışmalarında Tunceli yöresi kendine belirli ölçülerde kısmen yer bulabilmiştir.

Tunceli yöresinin geleneksel oyunlarına ve giyim kuşamına dair yapılmış çalışmalar kısıtlı kalmıştır. Bu araştırmada şimdiye kadar yapılmış araştırmaların ötesinde, yörede unutulmuş olan halkoyunlarından dört oyunun ve müziklerinin icra edilişi, giyim kuşamı yerel dil özellikleri dikkate alınarak ele alınmıştır. Bu durum, oyunların ve giyim kuşamının nasıl ayrıştırılması gerektiği sorunsalını da gündeme getirmiş ve bunun değerlendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bölgenin oyunları ve giyim kuşamları hakkında yapılan çalışmalarda, yörenin geleneksel oyunları ve giyim kuşamı irdelenmiş ancak geleneğin temel unsuru olan dil faktörüne yeterince dikkat edilmemiştir. Öte yandan yöre kültüründe oyun ve müziğin işlevi, giyim kuşam alanı, bunlar arasındaki ilişkilerin yöreye göre benzerlikleri ve farklılıkları incelenmeye çalışılarak bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara da bir veri tabanı sağlaması amaçlanmıştır.

4. Yöntem

Bu çalışmada iki temel yöntem kullanılmıştır:

- Literatür taraması yöntemleri
- Saha/Alan araştırması yöntem ve teknikleri

Saha alan çalışmasında;

- Gözlem
- Yönlendirilmiş Karşılık Görüşme yöntem ve tekniklerinden yararlanılmıştır.

Gerek literatür taraması gerekse de alan/saha çalışması esnasında elde edilen malzemeler analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Alan araştırması yöntem ve teknikleri kapsamında 2013-2018 yılları arasında Tunceli yöresinde, temel araştırma yöntemi olan alan araştırmaları ve derleme yöntemleri kullanılarak veri elde edilmiştir. Bu araştırmalar daha çok gözlem yöntemiyle yapılmış ve hem ses hem de kamera kayıt teknikleriyle de ayrıca kayda alınmıştır. Yörede daha önce belirlenmiş rehber kişilerin yönlendirmesiyle birçok kaynak kişiye ulaşılmış ve

bilgiler gözlem ve görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Ayrıca tezin konusunu oluşturan oyun, müzik ve giyim kuşam özelliklerine dair veri elde etmek amacıyla, yörede birçok düğüne katılım sağlanmış ve burada hem gözlem hem de görüşme tekniği kullanılmıştır. Öte yandan söz konusu düğünlerin birçoğunda ise katılımcı gözlem tekniğine başvurulmuştur. Alan araştırmaları sırasında görüşülen kaynak kişilerin adları çalışmanın gerekli yerlerinde kullanılmış olup, yöre oyun, müzik ve giyim-kuşam gelenekleriyle ilgili verilen bilgilere referans gösterilmişlerdir.

Bu çalışmada araştırma yöntem ve tekniklerinin yanı sıra tarih, coğrafya, sosyoloji, etnoloji, din ve folklor gibi sosyo-kültürel verilerden de faydalanılmıştır. Yöreyle ilişkin tarihsel arka plan, sosyolojik yapı, coğrafi konumun yöre kültürü üzerindeki etkileri, folklorik öğeler; töre, gelenekler ve dil gibi çözümlemelere de yer verilmiştir.

Çalışmanın bütününde asıl konuyu oluşturan “dans” kavramının yerine “oyun” kavramı tercih edilmiştir. Bunun nedeni Türkiye genelinde “halk oyunları” teriminin daha yaygın bir kullanıma sahip olmasıdır.

Tunceli ve ilçelerinde farklı aşiretlerden derlenen ve bunların çoğunluğunu oluşturan oyun ezgileri üzerinden, yöre oyun geleneği ve bunların müziksel özellikleri karşılaştırmalı olarak irdelenmeye çalışılmış ve nota örnekleriyle desteklenmiştir. Ayrıca kaynak kişilerde Tunceli ve çevresinde yapılmış birçok düğün ve buna benzer organizasyonlarda çekilmiş video kayıtları da incelenmiş ve eldeki verilerle karşılaştırılarak desteklenmiştir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Tunceli yöresinde bulunan dört oyunun müziksel ezgi, ritim ve figür adımlarının ve Tunceli yöresi halk oyunlarına ait giyim kuşamının incelenmesi ile sınırlıdır. Araştırmada yer alan oyunların seçimi ve kıyafetlerin tespiti, yörede yaşayan insanlar tarafından benimsenmiş oyunlar ve oyunların icra edildiği esnada kullanılan giyim-kuşam ile sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Tunceli Tarihi

1.1.1. Tarih Öncesi Dönem

1968-1970 yıllarında gerçekleştirilen Keban projesi, Pulur kazısı sonuçlarına göre ilin tarihi Neolitik döneme kadar dayandırılabilir. Bu kazıyla saptanan üç kültür katmanı en üstten başlayarak İlk Tunç Çağı, İlk Tunç Çağı/Son Kalkolitik, İlk Kalkolitik/Son Neolitik olarak tespit edilmiştir (Danık, 1993: 2).

Tunceli il sınırları içerisinde Paleolitik (Yontma Taş) Çağ'a ait kalıntılar bulunması, o dönemde insan yaşamına elverişli bir coğrafya olduğunu göstermiştir. Zengin su kaynakları ve bitki ve hayvan çeşitliliğine sahip olan il neolitik (Yeni Taş) Çağ, Kalkolitik (maden –taş çağı)Çağ, Tunç Çağı, Son Tunç Çağı-Hitit İmparatorluk Çağı boyunca; Asur, Urartu, Bizans, Selçuklu Devletleri; Çubukoğulları, Mengücekliler, Artukoğulları Beylikleri gibi otoritelerin yönetimleri altına girmiştir (Harman, 2016: 15).

1935 yılında çıkartılan bir yasayla Tunceli adını alan bölgenin adı Dersim olarak bilinmektedir. Dimili lehçesinde der (kapı), sim (gümüş) sözcüklerinden oluşan bir isim tamlamasıdır. Türkçeye gümüş kapı olarak çevrilen Dersim adı ile ilgili olarak M.Ö. 4. yüzyıla ait bilgiler bulunmaktadır. Yunan gezginlerinin burası için Daranis dedikleri görülmektedir. M. Ö. 519 yılında Dara (Darius) Perslere kral olunca, tarihçiPtolemy bugünkü Tunceli'yi, Daranalis olarak kaydetmektedir. Bu isim, yüzlerce yıl kullanılmıştır (Bir Tutam Tunceli, 2012: 10).

Tarihte Roma ve Perslere çok etkisi olan Partlar, MS 395 tarihlerinde yöreyi işgal etmiştir. Bu tarihte Roma'nın eski ihtişamını kaybederek ikiye ayrıldığı dönemdir. Bu

gelişmeler neticesinde Tunceli’de yaşayan insanlar, Bizans’a karşı ayaklanmışlardır (Öztürk, 1984: 1).

Tunceli, çok sarp ve dağlık bir bölgedir. Tarihi olarak çok eski çağlara dayanması, korunaklı bir yapısı olmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Tunceli, Anadolu’da büyük bir siyasi birlik oluşturan Hitit egemenliğine girmiştir. Hititler’in M.Ö. 13. yüzyılda Tunceli yöresine hâkim oldukları anlaşılmaktadır. Tunceli, Hititlerden sonra sırasıyla Hurriler, Babiller ve Asurların egemenliği altına girmiştir. Mazgirt ilçesinde bulunan kalede yapılan araştırmalarda rastlanan çivi yazısı belgelere göre Hitit Devleti yıkıldıktan sonra bölgeye, M.Ö. 12. yüzyılda Urartuların egemen olduğu görülmektedir. Araştırmalar sonucunda, Mazgirt Kalesi, Bağın Kalesi ve Kaleköyü Kalesi’nin Urartulara ait olduğu anlaşılmıştır. Urartulardan sonra Tunceli, M.Ö. 7. yüzyılda Azerbaycan Yöresinde ortaya çıkan Medlerin; sonra da M.Ö. 4. yüzyılda Perslerin eline geçmiştir (Ulaşoğlu, 2012: 69).

M.Ö. 333-330 yılları arasında Tunceli, Büyük İskender’in Asya Seferiyle birlikte Makedonya İmparatorluğunun topraklarına dâhil edilmiştir. İskender, çekilirken bölgeye Sabıktaş’ı vali olarak bırakmış; Tunceli, Sabıktaş’a karşı ayaklanan Pers soylusu Anarates’in kurduğu Kapadokya Krallığının kontrolüne geçmiştir. Daha sonra İskender’in yerine geçen Perdikes tarafından Makedonya Krallığı’na bağlanan Tunceli, çok geçmeden tekrar Kapadokya Krallığı’nın eline geçmiştir. Bu egemenlik, M.S. 20’li yıllardan itibaren Romalıların bölgeye egemen olmasına kadar sürmüştür (Ulaşoğlu, 2012: 69).

1.1.2. Osmanlı Döneminde Tunceli

Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra bir daha el değiştirmeyen Dersim bölgesi, Osmanlı devleti zamanında Tanzimat’tan sonra “Dersim Livası” ismi ile Erzurum’a bağlı bir sancak olmuştur (Cengiz, 1985: 13).

“1847 yılından sonra Çarsacak (Akpazar), Pülümür, Ovacık, Mazgirt kazaları, Erzurum vilayetinin Erzincan sancağına bağlandı. 1879 yılında Dersim adıyla vilayet oldu. 1886 yılında Pülümür hariç il sancağı olarak Mamure-ül Aziz (Elâzığ) vilayetine bağlandı. Dersim sancağı, 1890 yılından Kurtuluş Savaşı’na kadar aynı konumunu koruyarak yönetsel değişikliğe uğramadı.” (Gültekin, 2004: 104).

1903 yılında Dersim Mutasarrıfı Arif Bey tarafından hazırlanan ve Elazığ Valiliği eliyle Dâhiliye Vekâletine sunulan raporda bölge insanının hayat kaygısına dikkat çekilmektedir.

Dersim bölgesinde yaşanan sorunlar Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu'yu işgal eden Ruslar, Pülümür'e kadar gelmişlerdir. Ancak karşılaştıkları yoğun direniş nedeniyle büyük kayıplar veren Ruslar Tunceli'ye giremeden geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Ulaşoğlu, 2012: 71).

1.1.3. Cumhuriyet Döneminde Tunceli

Osmanlı devleti yıkıldıktan sonra Cumhuriyetin kurulması neticesinde bölge ismi bir süre Dersim olarak kullanılmasına rağmen, daha sonra çıkarılan bir yasa ile Tunceli olarak adlandırılmış ve il haline getirilmiştir. Tunceli ilinin geçici merkezi ise Elâzığ ili olarak belirlenmiştir. Bu dönemde il merkezi şimdiki Hozat ilçesiydi fakat 1946 yılından sonra şimdiki il merkezi olan ve Kalan Kasabası olan bölge, il merkezi haline getirilmiştir. Erzincan ilinden Pülümür ve Elâzığ ilinden şimdiki ilçeleri bağlanarak ilin sınırları genişletilmiştir (Tunceli İl Yıllığı, 2012: 81).

1.2. Tunceli İli Coğrafyası

1.2.1. Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde bulunan Tunceli İli, 39° 19' ve 40° 26' doğu boylamları ile 39° 36' ve 38° 46' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Tunceli, doğuda Bingöl Dağları ve Peri Suyu, güneyde Keban Baraj Gölü, kuzeyde ve batıda Munzur Dağları ve Karasu Irmağı ile çevrilidir. Doğal sınırlarla kuşatılmış olan il toprakları, doğuda Bingöl ve Elazığ, batıda ve kuzeyde Erzincan, güneyde ise Elazığ iliyle komşudur.

2011 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre toplam 85.062 kişilik nüfusa sahip olan Tunceli, kilometrekareye düşen 11 kişi ile Türkiye'nin nüfus yoğunluğu en az olan ilidir. Nüfusu en az olan iller arasında Bayburt'tan sonra ikinci sırada gelmektedir. Tunceli, 7.774 km² yüzölçümü ile Türkiye topraklarının %1'ini kaplamaktadır (Tunceli İl Yıllığı, 2012: 1).

Tunceli iline ulaşım karayolu ile yapılmaktadır. Havayoluyla ulaşım imkânı ve demiryolu ağı bulunmamaktadır. Tunceli il merkezine en yakın havalimanları, yaklaşık 135 km. uzaklıktaki Elazığ ve Erzincan havalimanları ile yapımı devam eden

140 km. uzaklıktaki Bingöl havalimanıdır. Ayrıca, Tunceli'nin Pertek ve Çemişgezek ilçeleri ile Elazığ arasında bulunan Keban Barajında feribot seferleri yapılmaktadır. İlin kuzey ve batısında doğal sınır oluşturan Karasu Irmağı Vadisi'nden, Erzincan'ı Erzurum'a bağlayan kara ve demiryolları geçmektedir. İl topraklarında kuzey-güney yönünde uzanan, Erzincan'ı Elazığ'a bağlayan karayolu ise Tunceli il merkezinden geçmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012: 1).

Dağlık ve engebeli alanlardan oluşan il topraklarının kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu kesimini Doğu Torosların uzantısı olan Munzur (Mercan) Dağları oluşturur. İlin en yüksek noktası, Munzur Dağları'nın doğusunda 3.463 metre yükseklikteki Akbaba Tepesi'dir. Munzur Dağlarının yüksek kesimleri, ilin kuzey ve kuzeybatısında doğal sınır oluşturur (Ulaşoğlu, 2012: 1).

Tunceli'de il topraklarından doğan pek çok suyu Karasu ve Murat Irmakları toplar. Karasu Irmağı ilin kuzeybatısında, Peri Suyu ise güneydoğusunda doğal sınır oluşturur. Bu ırmaklar ile il sınırları içerisinde akan Munzur Suyu, Pülümür Çayı ve Tahar Çayı, güneyde Keban Baraj Gölüne dökülür (Tunceli Atlası, 2012: 2).

İlde dağların yüksek kesimlerinde yer alan çok sayıda küçük krater gölü dışında önemli bir doğal göl yoktur. İlin güney sınırında Elazığ ile doğal sınır oluşturan Keban Baraj Gölü 675 km²'lik büyük bir alanı kaplamaktadır (Tunceli İl Yıllığı, 2012: 1).

İldeki başlıca düzlükler, Ovacık ve Pülümür çöküntü alanları ile akarsu vadilerinin genişlediği kesimlerde yer alan küçük ovalardır. Eskiden tarım alanı olarak değerlendirilen bazı geniş düzlükler, Keban Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır.

İl topraklarının kuzeydoğu kesimi, Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın oluşturduğu deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır.

İlde karasal iklim hüküm sürmektedir. Kısa süren yaz mevsimi sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Gece-gündüz arası ısı farkı ile aylara göre ısı farkı büyüktür.

Tunceli ilinde fiziki coğrafya özellikleri, iklim farklılıkları ve çok zengin su kaynaklarına bağlı olarak ortaya çıkan bio-çeşitlilik, bitki örtüsü ve doğal peyzaj bakımından zengin görüntülerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Doğu Anadolu Orman Kuşağı içinde yer alan il topraklarının %27'sini kaplayan ve genelde bodur baltalık meşe ağaçlarından oluşan ormanlar, ilin orta ve kuzey kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. İlin kuzeyinde sıralanan dağların sarp ve dik yamaçları tamamen çıplaktır. Güney yamaçların alçak kesimlerinde meşe ve ardıç topluluklarına rastlanmaktadır. Dağların

güneye doğru alçalan orta ve güney kesimlerinde, tek tek yükselen dağlarla, bu dağları birbirinden ayıran sırtlar genelde meşe ormanlarıyla kaplıdır.

Tunceli, yaban hayatı bakımından oldukça zengindir. Özellikle Munzur Vadisi ve çevresi yaban hayvanları için elverişli bir ortam sunmaktadır. Çengel Boynuzlu ve Bezular adında iki tür dağ keçisi ile av kuşlarından olan Ur Kekliği, yöreye özgü ilginç ve nadir yaban hayvanlarıdır.

Munzur Suyu, kırmızı benekli alabalık türlerinin yetişmesi için oldukça elverişlidir. Ovacık ilçesinin doğusunda Munzur Suyunu oluşturan gözelerin 1-2 km. güneyinden başlayarak, başta Munzur Suyu ve Mercan Deresi olmak üzere Tunceli'ye kadar 80 km. alana yayılmış olan alabalık türleri, yöreye özgü nadir türlerdir.

İl nüfusunun %34'ünün kırsal kesimde yaşadığı Tunceli'de tarıma elverişli alanlar oldukça kısıtlı olmasına rağmen temel ekonomik etkinlik tarım ve hayvancılıktır. Geleneksel el sanatları arasında dokumacılık, çömlekçilik ve dericilik yapılmaktadır. İde bulunan az sayıdaki sanayi kuruluşu ise un ve unlu mamuller ile yem ve yün ipliği üretimi alanında faaliyet göstermektedir (Ulaşoğlu, 2012: 1).

Tunceli, yer altı kaynakları bakımından da yoksuldur. Pülümür yöresindeki tuzlalarda Haziran-Ekim ayları arasında tuz üretimi yapılmaktadır (Ulaşoğlu, 2012: 1).

1.3. Tunceli İli Nüfus Bilgileri

1.3.1. Tunceli'nin Nüfusu Yapısı

İl nüfusu 2021 yılı sonu itibariyle 83.645 olarak tespit edilmiştir. 2007 yılından günümüze kadar Tunceli nüfusunun yıllara göre değişimi ülkenin yıllara göre değişimi ile karşılaştırılmıştır. Türkiye nüfusunun zaman içerisinde düzenli artış göstermesine karşın, Tunceli nüfusunun dalgalı bir seyir izlediği görülmüştür. Tunceli nüfusunun en yüksek sayı olan 88.198'e 2018 yılında ulaştığı görülmüştür. 2008 tarihindeki nüfus 2007 yılının nüfusuna göre artış gösterirken, 2009 ve 2010 yıllarında nüfusun tekrardan aşağılara doğru eğilim gösterdiği görülmüştür. 2011 tarihinde ise il nüfusunun tekrar arttığı görülmüştür. Daha sonraki yıllarda dalgalanmalar ile nüfus artış oranları devam etmiştir.

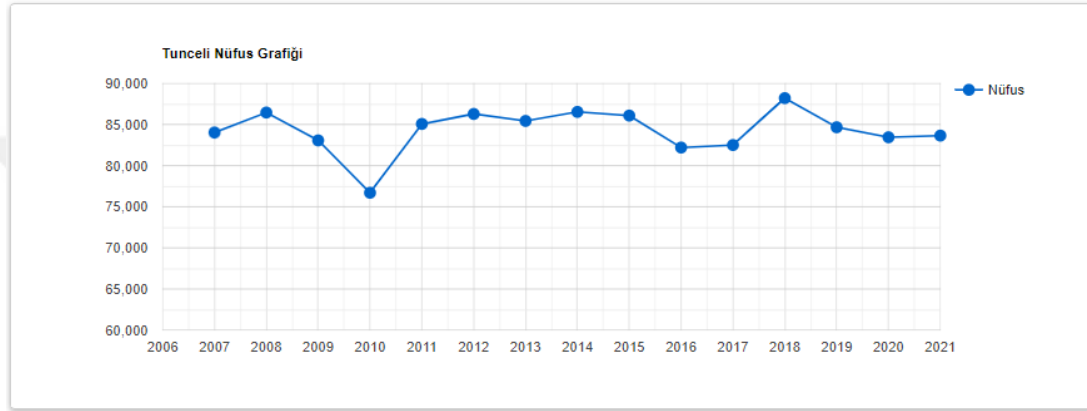
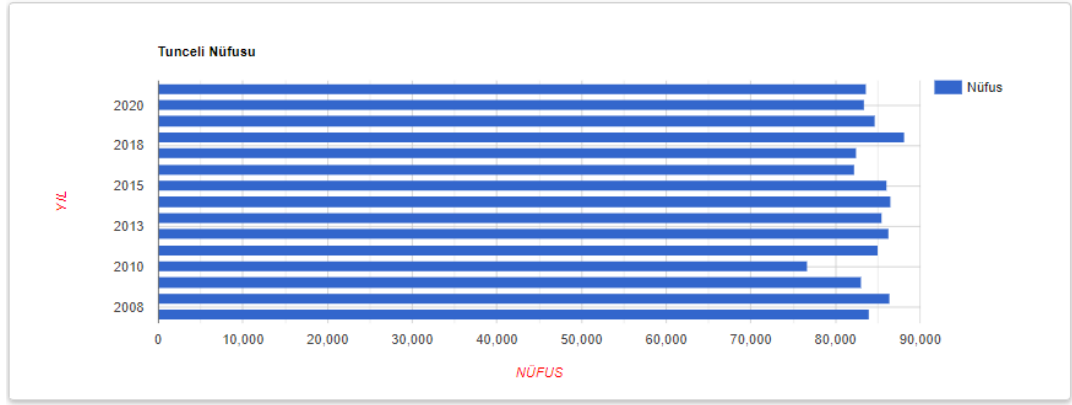
Tunceli nüfusu 2021 yılında TÜİK tarafından 83.645 olarak açıklanmıştır. Açıklamaya göre Tunceli nüfusu 44.423'ü erkek; 39.222'si ise kadındır. Tunceli ilinin nüfusu en büyük ilçesi Merkez (39.610), Tunceli ilinin nüfusu en küçük ilçesi Nazımiye (3.011) olmuştur.

Tunceli iline bağlı ilçe sayısı 8, Tunceli iline bağlı mahalle sayısı 43 ve Tunceli iline bağlı köy sayısı 363'tur. Tunceli ilinin yzlm 7.582 Km²'dir. Tunceli'de kilometrekare üzerine hesaplar yapıldığında arazi alan üzerine 11 insan düşmekte olduğu görülmektedir ([https://www. Nüfusu ne.com/tunceli-nufusu](https://www.Nüfusu.ne.com/tunceli-nufusu), 2022).

Tablo 1.1. Yıllara Göre Tunceli Nüfusu ([https://www. nufusu.com/il/tunceli-nufusu](https://www.nufusu.com/il/tunceli-nufusu)).

Yıl	Tunceli Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2021	83. 645	44. 423	39. 222
2020	83. 443	44. 815	38. 628
2019	84. 660	46. 082	38. 578
2018	88. 198	49. 118	39. 080
2017	82. 498	45. 781	36. 717
2016	82. 193	45. 160	37. 033
2015	86. 076	48. 129	37. 947
2014	86. 527	47. 973	38. 554
2013	85. 428	47. 639	37. 789
2012	86. 276	49. 998	36. 278
2011	85. 062	49. 016	36. 046
2010	76. 699	40. 658	36. 041
2009	83. 061	47. 290	35. 771
2008	86. 449	49. 709	36. 740
2007	84. 022	47. 893	36. 129

Grafik 1.1. Tunceli Nüfusu Yıllara Göre Artış Grafiği (<https://www.nufusu.com/il/tunceli-nufusu>).

Tablo 1.2. İlçelere Göre Tunceli Nüfusu(<https://www.nufusu.com/il/tunceli-nufusu>).

Yıl	İlçe	İlçe Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Nüfus Yüzdesi
2021	Merkez	39. 610	20. 641	18. 969	% 47, 35
2021	Pertek	11. 011	5. 724	5. 287	% 13, 16
2021	Çemişgezek	7. 418	3. 814	3. 604	% 8, 87
2021	Mazgirt	7. 357	3. 979	3. 378	% 8, 80
2021	Ovacık	6. 366	3. 539	2. 827	% 7, 61
2021	Hozat	5. 590	3. 158	2. 432	% 6, 68
2021	Pülümür	3. 282	1. 870	1. 412	% 3, 92
2021	Nazımiye	3. 011	1. 698	1. 313	% 3, 60

1.4. Tunceli İli Ekonomik Yapı

Tablo 1.3. 2019-2021 Yıllarına Ait Mahalli İdareler Bütçe Gelirler

(<https://muhasebat.hmb.gov.tr/iller-itibariyle-mahalli-yonetim-butce-istatistikleri-2006-2018>).

	Bütçe Gelirleri	Vergi Gelirleri	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Alınan Bağış ve Yardımlar	Faizler Paylar ve Cezalar	Sermaye Gelirleri	Alacaklardan Tahsilatlar
2021	436. 701	10. 100	34. 062	260. 669	124. 735	7. 121	14
2020	289. 388	8. 284	29. 649	161. 190	89. 438	827	
2019	241. 672	5. 426	25. 697	130. 828	79. 330	391	0

Tablo 1.4. 2019-2021 Yıllarına Ait Mahalli İdareler Bütçe Giderler

(<https://muhasebat.hmb.gov.tr/iller-itibariyle-mahalli-yonetim-butce-istatistikleri-2006-2018>).

	Pers. Giderleri	Sosyal Güv. Kur. Öd.	Mal ve Hizmet Alımları	Faiz Harc.	Cari Trans.	Sermaye Giderleri	Sermaye Trans.	Borç Verme	TOPLAM
2021	74. 774	15. 302	141. 236	2. 776	16. 307	130. 473	557	0	381. 425
2020	67. 107	12. 804	79. 313	4. 146	3. 143	106. 899	948		274. 360
2019	61. 676	11. 751	69. 055	6. 380	3. 749	106. 279	655	0	259. 545

İKİNCİ BÖLÜM

2. OYUN, DANS VE HALK OYUNLARI KAVRAMLARI TANIMI, KÖKEN VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Oyun Kavramı ve Tanımı

Orta Asya ve Sibirya Türkleri arasında tespit edilen ve kısmen tarihi kaynaklarda desteklenen Türk dini inançlarını, Batılı araştırmacılar, onları bu topluluklar içinde temsil eden din adamlarına nispetle ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Avrupalı etnograflar, Tunguz kavimlerinde benzer inançları temsil eden şamanı dikkate alarak, Türk inançlarını da bu ad altında incelemeyi adet haline getirmişlerdir. Bu kavram Shamanism biçimine dönüştürülerek sadece Orta Asya ve Sibirya Türklerinin semavi dinlere gelinceye kadarki dini inançlarını değil, yeryüzünde görülen benzerlerini de ifade eden umumi bir muhteva kazanmıştır. Türkler ise kendi dini inançlarını temsil eden tipleri; kam, baksı, ozan, oyun gibi adlarla çağırıştır (Köprülü, 1966: 57).

Türkçe "oyun" sözcüğü, bu anlamın ve bu anlamın yöneldiği kavramın incelenmesi bir bakıma, başka dillere göre çok daha ilginçtir. Türkçede oyun ve oynamak sözcüğünün pek çok anlamı vardır; çocukların oyunu, dans, dramatik gösteri, kâğıt, zar gibi baht oyunları, sporla ilgili eylemler hep oyun sözcüğü ile belirtilir. Tanzimat'ta Batı Tiyatrosu'nun Türkiye'ye girmesiyle, Namık Kemal gibi yazarlar oyun sözcüğünü yazılı tiyatro metni anlamında da kullanmışlardır. Bunun yanı sıra başka anlamları da vardır: Oyun almak, birine oyun etmek, oyun havası, oyun kâğıdı, oyun vermek, oyuna çıkmak, oyuna gelmek gibi. Farsça "baz" eki ile yapılan oyun-baz, hem güzel oyunlar oynayan, hem düzenci, hilekâr anlamında da fiil olarak; kurcalamak, tehlikeye koşmak, değişiklik göstermek anlamını yüklenir. "Oynaya oynaya" derken sevine sevine, hoşnutlukla anlamı amaçlanır. Oynatmak, hem birbiriyle oynamak hem de sevişmek anlamına gelmektedir. Oyunbozan, oyunbozanlık etmek, oyuncak gibi kelimeleri de unutmamak gerekir (And, 1974: 24).

Oyun sözcüğünün çeşitli anlamları düşünüldüğünde, bunların hemen pek çoğunun şaman büyüsel törenindeki çeşitli öğeleri içerdiği görülür. Şaman bu törende dans ediyor, ağzından sesler çıkartarak ve çalgı aletinden müzikler yapıyor, yüz kaslarını kullanarak, karnından sesler çıkarıp taklit ve dramatik ögeye başvuruyor ve şiirler okuyordu. Böylece oyun sözcüğüyle tiyatro, dans ve türlü seyirlik oyunların kökeninin şamanda ve onun eyleminde toplanmış olduğunu görmekteyiz. Oyun sözcüğünün Türkçenin en eski sözcüklerinden biri olduğunu kaynaklar göstermektedir. Yapısal bakımdan ilk elde oyun olarak ayrılabilir. -(u)n eki, fiilden isim yapma ekidir. Bu türev, yani oyun en eski metinlerde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır (And, 1974: 25).

Genellikle çocukların ve zaman buldukça da büyüklerin, yaşamları devam ederken günlük hayat uğraşlarından arta kalan zamanların da dinlenmeleri amacıyla yaptıkları eğlenme yöntemine de oyun diyebiliriz.

Oyun veya oyun oynamak kelimesinin birçok anlamı olduğu bilinmektedir. Bu anlamda çocukların oynamış oldukları oyunlar spor faaliyetleri dans ve dramatik gösteriler gibi kavramlar oyun kelimesi ile denk gelmektedir. Teatral metinlerin yer aldığı olgularda oyun kelimesinin kavramına eşleşmektedir.

Oyun, gönüllü olarak yapılan bir eylemdir. İstem dışı zoraki olacak bir durum içerisinde gerçekleştirilemez. Genel anlamda insanların vakitleri olduğu dönemlerde yapılır. Fakat ritüeller içerisinde yer alan oyun, tören olarak kabul edildiğinde oyunu icra edenlere sorumluluklar yüklemektedir. Bu durum oyunun ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Günlük hayata bakıldığında oyun yaşam ile çok farklıdır. Oyun oynarken, çocuk, oyun ile gerçek hayatın ötesinde bir hayat olduğunu düşünür. Bu sebeple günlük hayatın telaşında oyun dinlenme yönünde büyük bir nimet olarak görülmektedir.

Oyunun zaman ve mekan olarak günlük hayattan çok farklı olduğu görülmektedir. Oyun, kendi içerisinde ayrı bir mekâna ve zamana göre hareket eder.

Oyunun kendine has bir etkileyici yetkisi vardır. Bu etkileycilikte belirli bir uyum görülmektedir. Bir bebeğin kendine ait hissettiği oyuncağına yönelerek uzanması ile bir stres yönelimini halletmek amacıyla zor bir süreci çözmeye çalışmaktadır (Eroğlu, 1994: 14).

Şans ve kumar oyunlarında, spor karşılaşmalarında her zaman bir gerilim olmaktadır. Her oyunun kendine has belirli kuralları bulunmaktadır. Bu kurallarda sorun çıkmasıyla oyunlar sona ermektedir.

Oyun esnasında insan kendine has hareketler ile özgür bir kavram oluşturmaktadır. İnsan günlük hayat olgularından uzaklaşır. Önemli bir görev olarak görmese de kendini oyuna vererek tempolu bir şekilde oyun ile uğraşır.

Oyun içerisinde yer alan kişilerin genel anlamda kâr amacı gibi çıkar düşünceleri yoktur. Oyun dünyasına giren oyuncu kendini günlük hayattan alıkoyar. Oyun içerisinde yer alan oyuncular oyunun vermiş olduğu bir bağ ile birbirlerine bağlanırlar. Türklerde oyun kavramının günlük yaşantı içerisinde genel anlamda yarışma anlamına geldiği bilinmektedir.

Şimdiki dönemlerde bahar şenlikleri gibi festivallerde eğlenme amacıyla belirli yarışmalar yapılmaktadır. Bu yarışmalarda yer alan oyunların geçmişinde ritüeller olduğu bilinmektedir. Bereket ve bolluk ritüellerinin gerçekleşmesinde mutluluk huzur getirmesi amaçlanmaktadır.

2.1.1. Oyun Türleri

Oyun kavramı birçok tanımlama ile gruplandırılabilir. Gruplara ayırırsak;

- 1- Çocukların oynadığı oyunlar,
- 2- Şans üzerine oynanan, kumar vb. oyunlar,
- 3- Yetenek ve kabiliyet üzerine oyunlar,
- 4- Akıl oyunları,
- 5- Sahne oyunları,
- 6- Yöresel halk oyunları,
- 7- Sporsal karşılaşmalar (Uzunkaya, 2005: 3).

2.1.2. Türklerde Oyun

Oyun ve oynamak sözcüklerinin birçok anlamları olduğu bilinmektedir. İnsanların yaşamları boyunca elde etmiş oldukları gelişimler ile çocukluk döneminde oynanacak oyunlar, halk oyunları, şans ve baht oyunları gibi kavramlar oyun kavramı ile eşleşmektedir. Ayrıca canlandırma konusunda tiyatro metinleri de oyun kavramları ile açıklanmaktadır (Eroğlu, 1994: 20).

Oyunbaz kelimesinin ekinde bulunan Farsça kökenli “baz” eki, iki farklı anlamda da kullanılmaktadır. Hile ve güzel oynayan anlamına gelen kelimedede hem sevinmek hem de oynaşmak kelimesi ile ‘sevişmek’ anlamına gelebilmektedir (Eroğlu, 1994: 20).

Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan Türklerin erkek şaman için oyun kelimesini kullandıkları bilinmektedir. Şamana denilen bu kelimenin aslında törenin tamamını içeren anlamda kullanıldığı düşünülmektedir (Eroğlu, 1994: 20).

Şaman törenlerinde şaman oynarken aynı zamanda ses çıkararak, elindeki aleti ile de müzik yapmaktadır. Yüz mimiklerini hareket ettirip, karnından farklı ses çıkararak teatral taklitler yaparak, aynı anda şiirler okuduğu da bilinmektedir (Eroğlu, 1994: 20). Mahmut Ragıp Gazimihal'a göre Türklerde oynamak "büyü" kelimesi ile karşılanmıştır (Gazimihal, 1949: 3).

Gazimihal "büdk" ve "büdhik" sözlerinin oyun ve raks manasına geldiğini; "oğlan büdhüştü" (çocuklar raksta yarıştılar) Divan-u Lügat-it Türk'te geçen "ol oğlan büdhütti"(o oğlanı oynattı) ifadelerinin oyunu anlattığını belirtmiştir (Eroğlu, 1994: 20-21).

Metin And ise, bu çalışmaya kaynak olan "Oyun ve Büyü" adlı eserinde, büyüün daha çok kut manasına geldiği gibi oyun ve büyü (sihir) manalarının da bulunduğunu ifade etmiş ve Türklerde “oyungi” kelimesinin bulunduğunu belirtmiştir (Eroğlu, 1994: 20-21).

2.2. Dans Kavramı ve Tanımı

Dans, insanların duygu ve düşüncelerini anlatabilmek aynı zamanda toplum iletişim kurabilmek amacıyla görsel ve ritim kalıplara bağlı kalarak sergilenen duygusal ve fiziksel hareketler bütünüdür.

Dans aynı zamanda toplumların yaşamlarını devam ettirdikleri her ortamda duygu ve düşüncelerini heyecan ve coşku içerisinde ritmik kalıplar ile anlatmadır.

Ezgi'ye göre ruhsal yaratıcılığın fiziksel anlatıma yansması olan dans; yaşamın zorlukları karşında kimi zaman hüznün, kimi zaman acının, kimi zaman nefretin, kimi zaman da çaresizliğin yansıdığı bir duruşla ayakta kalabilen, toplumsal yaşamın içerisinde çıkıp insana dolayısıyla tekrardan topluma yansiyabilen bir sanat olarak tanımlanmaktadır (Akgül, 2006).

Koçkar'a göre dans; insan hayatında var olan duyguların hepsini içerisinde barındıran, insan yaşamının önemli öğelerinden biri olan, hatta yaşamın kendisi olarak

tanımlanabilen, insan iletişimini ve bilgilerini yüzyıllar sonrası kuşaklara ulaşmasını sağlayan bir kavramdır (Koçkar, 1998).

Dansın hayatın çok önemli bir parçası olduğu doğal toplumlar dışında kalan toplumlarda da dansçı danstan hoşlanır. Çünkü dans bir bedensel aktivite olarak fiziksel rahatlama ve fiziksel gelişmeye, fiziksel terbiyeye katkı sağlamaktadır. Sıçrama, çökme, uzanma, dönme, sekme, koşma vb. hareketlerle vücudun bütün kas aktivitelerini harekete geçirdiği için fiziksel gelişmeye katkı sağlar. Aynı zamanda bütün spor oyunlarında olduğu gibi dans sonunda da fiziksel gerginlik atılarak bir rahatlama ulaşılır. Dans eden kişi kendini iyi hissetmektedir. Hem fiziksel, hem de psikolojik rahatlama, gevşeme sağlar (Eroğlu, 2010).

2.2.1. Dansın Doğuşu

Dansın ilk ortaya çıkış zamanı bilinmese de birçok bölgede tespit edilen mağara resimleri bu konuda insanlığa ışık tutmaktadır. Bu resimlere yapılan yorumlar dans kavramının çok eskilere dayandığını göstermektedir. İnsanların ilk yaşantıları ile birçok ritüel hakkında bilgiye sahip olmadıkları bilinmektedir. Doğum, ölüm, tabiat olayları gibi anlayamadıkları kavramlar meydana geldiğinde kendilerini vücut hareketleri ile ifade etmeye çalışmışlardır. Doğada yer alan seslerden kavramış oldukları algılar ile ellerini çırpma, yüksek sesler çıkarıp taklitler içerisinde havaya zıplama, koşma elleri kaldırıp indirme gibi hareketler ile kendilerini ifade etmişlerdir (Eroğlu, 1994: 24).

2.2.2. Dans Türleri

İnsanların hayatları boyunca karşılaştıkları olaylar ile dansa olan bakış açıları da değişmiştir. İlk zamanlarda görmüş oldukları olayları karşıya yansıtabilmek için kullandıkları taklit yeteneği ve büyü gibi olaylar zaman içerisinde değerini kaybetmiş ve yerlerini mekânsal salon danslarına bırakmak zorunda kalmıştır. Böylelikle ortaya çıkan salon dansları bölümlere ayrılarak iki farklı türün meydana gelmesini sağlamıştır (Eroğlu, 1995: 12).

2.2.2.1. Dinsel Nitelikli Danslar

Dinsel nitelikli danslar, doğadaki varlıkların taklit edilerek insanların hastalarına şifa bulabilmek ayrıca yaşamlarını sürdürebilmek için yiyecek bulabilmek amacıyla inandıkları varlığa yakarış şeklindeki danslardır (Eroğlu, 1994: 25).

2.2.2.2. Sosyal İçerikli Danslar

Sosyal içerikli danslar, insanların hayata gelişini, hayatta kalabilmek için verdikleri yaşam mücadelesini ve birbirileri ile olan ilişkilerini anlatan danslardır.

2.2.2.3. Eğlence İçerikli Danslar

Bu dans türü, insanların hayatlarını daha güzel geçirebilmek için eğlence amaçlı oluşturdukları bir dans çeşididir.

2.3. Halk Oyunları

Halk oyunları, yaşadığı döneme ait olduğunu belli eden, duygu ve düşünceleri gösteren orijininde din ve büyü kavramları olan müzik aletli veya müzik aletsiz belirli bir ritmik kalıplarla vücudun hareketlerine bağlı olarak el ve ayak hareketleri ile bir ya da birden fazla kişinin oluşturduğu hareketler bütünüdür (Eroğlu, 1994: 24).

İnsanların doğumdan itibaren gelişim süreci ile ölümüne kadar maddi manevi yaşam oluşumları halk oyunlarının oluşumunu etkilemektedir. İnsanlar yaşamış oldukları toplumlar ile ilişkiler dâhil doğa ile olan ilişkilerini de halk oyunları eşliğinde göstermeye çalışmışlardır.

2.3.1. Türk Halk Oyunları

İnsanların yaşamları boyunca kendilerini ifade etmekte kullandıkları danslar içerisinde yer alan halkoyunları Türklerde de çok eski dönemlere dayanmaktadır. Orta Asya'da yaşamlarını sürdüren Türkler, toplumsal ilişkiler içerisinde birbirleri ile yaşamaya önem veren, yaşamlarındaki kültürel öğelere sahip çıkan ve onlara bağlı kalan topluluklar olarak bilinmektedirler. Yapılan araştırmalara bakıldığında şamanların dansa önem verdiklerini günümüze kadar ulaşan kaynaklar sayesinde görmekteyiz.

2.3.2. Türk Halk Oyunlarının Adlandırılması

Türk halk oyunlarının adlandırılmasında zaman içerisinde gelişim süreci ile yaşam arasında oluşan bağlar önemli yer tutmuştur. Bu bağlamda adlandırma yapmış olursak şu şekilde gruplandırabiliriz;

2.3.2.1. İl, İlçe, Mahalle ve Semtlere Göre Oyunlar

Yörelerde oynanan oyunların başına veya sonuna bulunduğu yerin ismi eklenerek bilinen oyunlardır. Bunlara; Çorum Halayı, Giresun Karşılması, Ödemiş Zeybeği gibi oyunlar örnek gösterilebilir.

2.3.2.2. Bölgelere Göre Oyunlar

Aynı oyun türlerinin bulunduğu bölgede birden fazla ilde oynanması ile isimlendirilen bölgesel oyun türleridir. Bunlara; Karadeniz Horonu, Ege Zeybeği gibi oyunlar örnek gösterilebilir.

2.3.2.3. Oyuncu Sayısına Göre Oyunlar

Oynanmış olduğu anda oyunda yer alan kişi sayısına göre adlandırılan oyunlardır. Bunlara; Beş Ayak Halayı, On Dörtlü Horonu gibi oyun türlerini örnek olarak verilebilir.

2.3.2.4. Hızına Göre Oyunlar

Bölgelerde bulunan oyunların oynandıkları anda metronom değerine göre yani hızlı ya da yavaş oynanmasına göre adlandırılan oyun türleridir. Bunlara; Ağır Gövenk, Ağır Zeybek gibi oyunları örnek olarak gösterilebilir.

2.3.2.5. Kullanılan Eşyaya Göre Oyunlar

Oyunların icra edildiği aşamada oyunların görselliğini ve anlamını aktarmaya yardımcı olan eşyalara göre adlandırılan oyunlardır. Bunlara; Bıçak Oyunu, Mendil Oyunu gibi oyunlar örnek olarak verilebilir.

2.3.2.6. Kişi Adlarına Göre Oyunlar

Oyunların oynandıkları anda önde gelen veya topluma mal olmuş kişilere ithafen ya da onların oyuna eşlik etmesi dolayısıyla bu kimselerin adlarıyla anılan oyunlardır. Bunlara; Atabarı, İnce Mehmet Zeybeği gibi oyunlar örnek olarak gösterilebilir.

2.3.2.7. Hayvan Adlarına Göre Oyunlar

Bölgede oynanan oyunların yöreye ait, benimsenmiş, yetiştirilen hayvan ya da g esnasında o bölge ile özdeşleşmiş ve insanlar ile arasında ilişkisini gösteren hayvanların adıyla anılan oyun türleridir. Bunlara; rdek Oyunu, Deve Oyunu gibi oyunlar örnek olarak gösterilebilir.

2.3.2.8. Ayak Hareketlerine Göre Oyunlar

Adım ve ayak hareketlerine göre adlandırılan oyun türleridir. Bunlara; Dokuzlu Oyunu,  Ayak Delilosu gibi oyunlar örnek olarak gösterilebilir.

2.3.2.9. Oyuncuların Cinsiyetine Göre Oyunlar

Oyunların icra edilmesi esnasında oynayan kişilerin cinsiyetlerine göre isimlendirilen oyun türleridir. Bunlara; Kız Horonu, Erkek Halayı gibi oyunlar örnek olarak verilebilir.

2.3.2.10. Boy ve Aşiret Adlarına Göre Oyunlar

Bölgede oynanan oyunların o yörede ileri gelen tanınmiş ya da aşiret bağlamında bilinen grupların oynadıkları oyunlara kendince isim verilmesiyle oluşan oyunlardır. Bunlara Türkmen Kızı gibi oyunlar örnek olarak gösterilebilir.

2.3.2.11. Bitki Adlarına Göre Oyunlar

Oyunun oynandığı bölge ile özdeşleşmiş olan bitki türlerini anlatan ya da onların özelliklerini yansıtan oyunlara verilen adlardır. Bunlara Lelebici gibi oyunlar örnek olarak gösterilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TUNCELİ YÖRESİ HALK OYUNLARI VE MÜZİKAL UNSURLARI

3.1. Tunceli Yöresinde Oyun Kültürü

Tunceli yöresinin coğrafi özellikleri, bir yandan tarihsel olarak kendine has bir kültür ortaya çıkmasına, diğer yandan ise bölge halkının kültürel yaşantılarına yönelik hayatlarını sürdürmelerine neden olmuştur. Bununla birlikte kültürün en önemli faktörlerinden olan müzik ve oyun kültürünün nasıl bir gelişme içerisinde olduğu ve bu kültürün geçmişten günümüze devamlılık içinde, bölgede varlığını sürdürdüğünü diğer uygarlıkların kültürleriyle etkileşim içerisinde varlığını koruduğunu ve bunlar ile daha farklı bir zenginliğe ulaştığını göstermektedir. Bölgenin müzik ve oyun kültürünü şimdiye kadar koruyabilmesinin en önemli sebebi, yöre insanının kendi içinde gelişime açık olması ve dış etkenlere karşı daha korunaklı şekilde yaşamını sürdürmüş olmasıdır.

Tunceli'nin oyun kültürünü başka bölgelerden farklı kılan başlıca sebeplerden biri sol adım figürlerinin fazla olmasıdır. Bulduğu bölge bakımından genellikle sağ adım figürleri olmasına rağmen Tunceli'de sol adım baskınlığı görülmektedir. Ele alınan oyunlarda da bunlara rastlamak mümkündür. İnceleyeceğimiz oyunların giyim-kuşam, coğrafi koşullar, insanlar arası iletişim gibi kavramlardan oluştuğunu görmek mümkündür.

Bölgenin oyun kültürüne sadece düğün, nişan, festival, yayla etkinlikleri gibi halkın buluşma alanı olan aktivitelerde değil yaşamın birçok alanında rastlamak mümkündür. Günlük hayat içerisinde edinilen bir haber ile neşe ve mutluluğu paylaşmak için kendi aralarında oluşturdukları kutlamalar içerisinde yöre oyunlarının icra edildiği de görülmektedir. Bununla birlikte tabii ki düğün ve dernekler, oyunların icra edilmesindeki yeri daha önemlidir.

Tunceli'nin kendine has kültürü ele alındığında törenlerin işlevi toplumun birlik ve beraberlik içerisinde olmasını sağlamaktır.

3.1.1. Yöresel Oyunların Sosyal Hayattaki Yeri ve İşlevi

Tunceli, dağlık kırsal bir alana sahip, kendine has oyunları, icra edilen müzikleri ile belirli bir alana hitap ediyor olsa da bu durumu, bölgenin kültürel etkileşimler içerisinde olduğu sınırlarla da ele almak gerekmektedir.

Tunceli bölgesinin geniş bir alana hitap ettiği ve kültürel etkileşimler içerisinde olduğu da bilinmektedir. Günümüzde Tunceli il sınırları içerisinde yer alan daha öncesinde Elazığ iline bağlı olan Çemişgezek ve Pertek ilçeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde, insanların sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkileri halen devam etmektedir. Örneğin düğün geleneklerinde Tunceli yöresinde zurna icra edilmesine rağmen bu iki ilçede klarnet kullanımı devam etmektedir. Toplumsal olarak Tunceli iline bağlanmış olması ile birlikte Tunceli-Elazığ arasındaki Keban barajının ulaşım zorluğu etkisine rağmen Elazığ ilinde kalan akrabaları ile görüşmeleri devam etmiştir. Bununla birlikte iki toplum arasında etkileşimler ve toplumsal ilişkilerin devam etmesi ile geçmişe ait kültürel özellikler varlığını sürdürmüştür. Pertev Naili Boratav, "100 Soruda Türk Folkloru" adlı kitabında düğün törenlerinin toplumsal işlevini şu şekilde tarif eder:

Geçiş törenleri içinde, yapısının karmaşıklığı ve içeriğindeki ayrıntıların zengin çeşitlenmeleri bakımından hem çok ilginç, hem de incelenmesi çetin bir gelenektir, evlenme-düğün. İki gencin yaşam kaderlerini birleştirmeleri açısından bireylik davranışları, yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönü ile aileler-arası ilişkileri, iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılmasını yasa kıldığına göre de toplumluk gösterileri içine alır. Hele küçük köy topluluklarında hemen hemen hiç kimseyi dışında bırakmayan bir "bayram" anlamı kazanır (Boratav, 1994: 167).

Düğün, eğlencelerin, kültürel kavramların korunması hususunda oldukça büyük öneme sahiptir. Düğün geleneklerinde davet edilen kişilerin, akraba ve komşuların birlik beraberlik içerisinde kol kola girerek omuz omuza parmak tutuşları ve aynı ritmik kalıplar içerisinde figürler oluşturması kültürel etkileşimin daha güçlenmesine neden olmaktadır.

Düğünlerde oynanan oyunların sadece bu alanlarda değil, farklı farklı bütün özel

anlarda oynandığından bahsetmiştik. Öte yandan bu hususta bölgede yaşayan insanlar arasında oluşan problemlerinde giderilmesi sonucu o mutlulukla sözlü müzikler icra edilerek de bu oyunların oynandığı görülmektedir.

Yaptığımız araştırmalar sonucu gözlemlediğimiz kadarıyla buna benzer durumların olduğu görülmektedir. Bölgede yaşayan toplumların arasında oluşan husumetin bitmesi sonucu tarafların sevinç gösterilerini oyunlar oynayarak yapmaları, oyunların bu anlamda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bölge halkından olan ve kültürel çalışmalarda yer almış olan “KK3” ile yapmış olduğumuz görüşmede, yörede oyunların sosyal hayattaki önemini bir daha ifade etmiştir.

3.2. Tunceli Oyunlarının Genel Özellikleri

Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi Tunceli yöresinin de kendine has kültürel ve geleneksel bir yapısı vardır. Tunceli oyunları, adımları, figürü ve keline has motifleriyle farklı bir yapıya sahiptir. Tunceli oyunları komşu illerden farklı olarak başlangıç adımıyla genellikle sol ayak adımının kullanılması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte yöredeki oyunlara eşlik eden ezgiler kendine has tavrıyla icra edilmektedir.

Tunceli yöresi oyunları genel anlamda düz formların olduğu aynı zamanda dairesel formların da yer aldığı erkek, kadın ve karma halde türkölü, türküsüz olarak icra edilmektedir.

Araştırma yapmış olduğumuz oyunlar genellikle 2, 4 ve 10 zamanlı ritimsel kalıplar halinde müzikler ile oynanmaktadır.

3.2.1. Oyun Adları

Bölgenin coğrafi özellikleri, yörede oynanan oyunların isimlerinin belirlenmesinde de önemli bir yer tutmuştur. Aileler arası olaylar, kavgalar ve barışmalar, aşklar, nehirler, dağlar yörede bulunan oyunların belirlenmesinde önemli bir yer tutmuştur. Yapılan çalışmalarda görüşülen kaynak kişiler genellikle bu yönde bilgiler vermişlerdir.

Tunceli yöresinde yapılan incelemeler ile elde edilen oyunlar genel olarak yöre halkından elde ettiğimiz bilgiler neticesinde düzenlenmiştir. Günümüzde oynanmaya devam edilen ancak derlemesi yapılmayan dört oyun, yörede yaşayan insanlar tarafından bahsedilmiştir. Ancak derleme yapılan oyunlar haricinde sadece isim olarak bilinen literatüre girmiş oyun isimleri aşağıda verilecektir.

Öncelikle literatüre geçmiş kaynak olarak gösterilen Türker Eroğlu'nun 'Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Halk Oyunları ve Bu Bölgedeki Halayların Folklorik Olarak İncelenmesi' adlı doktora tez çalışmasında otuz dört oyun yer almaktadır. Bu çalışma, doğu bölgesinde yer alan yörelerin folkloru üzerine yapılan önemli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Burada yazar Tunceli yöresi halkoyunlarına da yer vermiştir.

Türker Eroğlu'nun tespit ettiği oyunlardan dört tanesini araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Araştırma konusu olan bu oyunlar, günümüzde büyük önem taşımaktadır. Bu oyunlardan "Karaçor" oyunu günümüzde oynanmaya devam etmektedir. Belirli bir bölge adı olan "Karaçor" halk tarafından kol kola anlamına gelmektedir. Avuç içlerinin birbirine sımsıkı geçirildiği, kolların birbirini kavradığı bir oyun türü olarak önümüze çıkmaktadır (KK4). Bu oyun genelde halk arasında bir 'halay' çalın da oynayalım ibaresi ile de kullanılır. Ekip başının önemli olduğu oyunda, önde gelen, sözü dinlenen kişinin ekip başı olması oyuna daha çok katılım olmasını sağlamaktadır (KK4).

Başka önemli bir kaynak ise Zeynel Turan'ın *Türk Halk Oyunları Türlerinden Halayların Yapısal Özellikleri* adlı tez çalışmasıdır. Bu çalışmada da yine otuz dört oyun üzerinde durulmuştur. (Turan, 2001: 24)

Yapılan araştırmalar sonucu literatürde tespit edilen oyunlar için birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz araştırmacıların belirlemiş oldukları oyunlar aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Literatüre geçmiş Tunceli ili oyunları

Türker EROĞLU	Zeynel TURAN
AT	AT
BEŞEKREK	BEŞEKREK
BERDE	BERDE
BİR AYAK	BİR AYAK
CEZAYİR	CEZAYİR
DELİLO	DELİLO
DEVZERE (LEVZER-DEVZER)	DEVZERE (LEVZER-DEVZER)
DINTINGO	DINTINGO
ESİ	ESİ
GÜZELLER HALAYI	GÜZELLER HALAYI
HALAY	HALAY
HEY HEY	HEY HEY
HORUN	HORUN
İKİ AYAK	İKİ AYAK
KARAÇOR	KARAÇOR
KARGILAMA	KARGILAMA
KARAGIZ	KARAGIZ
KEMAL ÇAVUŞ	KEMAL ÇAVUŞ
KİLİTLEME	KİLİTLEME
KOÇ HALAYI	KOÇ HALAYI
KOL OYUNU	KOL OYUNU
KOSALMA	KOSALMA
KÖROĞLU	KÖROĞLU
LORKE	LORKE
NARE	NARE
RAKAÇU	RAKAÇU
SALLAMA	SALLAMA
ŞIKILTIM	ŞIKILTIM
TAMZARA	TAMZARA
TÜRK KIZI	TÜRK KIZI
ÜÇ AYAK	ÜÇ AYAK
ÜÇ GERİ	ÜÇ GERİ
VİLİK	VİLİK
ZEYNEBE	ZEYNEBE

Yukarıdaki tabloda belirtilen oyunların adları incelendiğinde Türker Eroğlu ve Zeynel Turan’ın listelerinin aynı olduğu görülmektedir. Bölgede literatürde yer alan oyunların haricinde derleme çalışması yapmış olduğumuz oyun isimleri de yer almaktadır. Tunceli ve çevresindeki bölgelerin oyun isimlerini kullanımlarını da ele almak gerekmektedir. Burada yapılmış olan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler dikkate alınacaktır.

Tunceli merkezde yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda görüşülen kaynak kişilerin Ovacık ve Hozat bölgelerinden göç ettikleri tespit edilmiştir. Derleme çalışması yapılan dört oyunun da bu bölgelerde oynandığını belirtmek gerekir. Bu çerçevede Ovacık ilçesinde genel anlamıyla “Hey Hey” ve “Karaçor” oyunları oynandığı görülmüştür. Hozat ilçesinde ise genel olarak “Karaçor” ve “Devzere”

oyunlarının oynandığı belirtilmiştir. Pertek ilçesinde ise “Temurağa” ve “Karaçor” oyunlarının daha çok oynandığı ifade edilmiştir.

Yukarıda belirtilen oyunların oynandıkları ilçelerde en çok tercih edilen oyunlar olduğu görülmüştür. Fakat belirlenmiş bu oyunlar haricinde daha önceleri düğünlerde oynanan ama şimdilerde oynanmayan, unutulmuş ama isimleri akılda kalan bazı oyunlar da bulunmaktadır. Bu oyunlar; “Horoz Oyunu”, Değnek Oyunu” ve “Simsime” dir.

Bölgede yapılan çalışmalar sonucu tespit edilen oyunlar yukarıda verildiği gibidir. En sık kullanılan oyun adları bu şekilde belirtilebilir. Burada belirtilen oyunlar bazı ilçeler tarafından aynı isimle kullanılsa da bölge olarak farklı isimler ile adlandırıldığı da belirtilmektedir.

Yapılan çalışmalar sonucu görüşülen kaynak kişiler, belirtilen oyunların genelde müzik sözleri ile adlandırıldığını belirtmiştir. Oyunların kendi dizeleri içerisinde yer alan sözlerine göre isim aldığı dikkat çekmektedir. Buna örnek olarak derleme çalışması yapılan oyunlar içerisinde “Devzere” oyunu örnek gösterilebilir.

3.2.2. Oyunlarda Hareket Yönü

Tunceli yöresi oyunlarının farklı şekillerde oynandığı görülmektedir. Bulunduğu bölge olarak sağ adım başlangıç olmasına rağmen Tunceli’de “Temurağa” oyununda sol adımın başlangıç olduğu görülmektedir. Bu bağlamda halay bölgesinde bulunan Elazığ’a göre farklılık içermektedir.

Yapılan alan çalışmalarına göre sol adım başlangıcına kültürel etkileşimlerinin sebep olduğu, komşu illerden geldiği ve oyunların bu şekilde oynandığı görülmektedir. Tam anlamıyla oynanma şeklinin oluşumu hakkında bir ifade bulunamasa da bu bilgilerin sözlü olarak kalmasına sebep olmuştur. Literatür taramalarında da buna dair çok bilgiye rastlanılmamıştır.

Derleme çalışması yapılan oyunlarda genellikle sağ adım başlangıcı olmakta ve sağa doğru adım alınmaktadır. Sadece “Temurağa” oyununun sol adım ile başladığı ancak düz ileri adım yönünde ilerlediği görülmüştür. Bölgenin hareket yönü bakımından bölgedeki diğer iller gibi sağ adım ve sağ yönden ilerlediği yapılan çalışmalar ile tespit edilmiştir. “Devzere” ve “Hey Hey” oyunlarının sağ yönde ilerlemesi yapılan birçok görüşmede ve alan çalışmaları sırasında elde edilen görüntüler ile ispatlanmıştır.

3.2.3. Oyunlarda Ayak/Adım

Tunceli yöresini adım figürleri bakımından ele almak ayrıntılı bir inceleme gerektirmektedir. Şuana kadar derleme yapmış olduğumuz dört oyun üzerinden değerlendirdiğimizde ayak, adım ve figürlerin fazlalığı görülmektedir. Bölgede oynanan oyunlar üç farklı tutuş şekli ile dikkat çekmektedir. Birincisi avuç içlerinin birbirine geçerek kolların birbirini kavraması ile oluşan el grubudur. İkincisi ellerin iç kısımlarının omuzlardan tutularak oluşturulan el tutuşudur. Üçüncüsü ise serçe parmakların tutuşmaları sonucu oyunların icra edilmesini sağlayan el tutuş şeklidir. Bu şekilde ele aldığımızda oyunların tutuş şekillerine karşılık geldiği üç oyundan bahsedebiliriz. Bu oyunlar “Karaçor”, “Devzere” ve “Temurağa” oyunlarıdır. Bölge oyunlarının bu tutuş pozisyonlarından oluştuğu söylenebilir. Ellerde oluşan tutuşma şekilleri ile oyunlarda olan figürlerin de ortak özellikler gösterdiği durumlar vardır. El tutuş şekilleri ile oyunların figürlerinin daha rahat ya da daha hafif ritim kalıpları içerisine girdiği görülmektedir.

Kol kola oynanan oyunlarda yaslanma gerektiren adımların daha yere sert vurulduğu ritmik kalıplar içerisinde karmaşıklık gösterdiği aşikârdır. Ayak adımlarının denge düzen içerisinde bacağın anatomi yapısına uygun olarak çekme, kaldırma gibi pozisyonlarda olması ile birlikte; vücut anatomisinin denge düzenin de farklı alanlara kıvrılmasını da sağlayarak vücudu belirli dönüşler yapmaya müsait bir hale getirmektedir.

“Temurağa” oyunu, bölgenin çok çeşitlilik göstermeyen oyunları arasındadır. Genellikle adım hareketlerinde belirli değişiklikler olduğu incelenmiştir. Hemen hemen her kesim tarafından oynanan oyunda, sol adım üzerine başlayan ve topuk vurmasıyla adımın kaldırılarak daha sonra parmak ucunun yer değmesi sağlanmaktadır. Ritmik kalıp içerisinde bu döngü sekiz defa tekrarlanmış olacaktır. Sol bacak dizinin biraz daha kırılğan şekilde yer alması ile ileri doğru sol adım atılması ve bunun sağ adım ile takip edilmesi sonucu sol ve sağ adımların yukarı doğru çekilmeleri ile tekrar bir döngüye dönecektir. Bununla birlikte bahsettiğimiz “Temurağa” oyunu, Pertek ilçesi kesiminde ise genellikle sağ ayak başlangıcı üzerine oynanmaktadır. Bu tarzda Pertek ilçesinde oynandığı görülmektedir. Bu bölgede sağ adım topuğu yere vurularak kaldırılır ve sekiz döngü bu şekilde yapıldıktan sonra sağ adım ile ileri gidilerek sol adımın onu takip etmesi sağlanır. El tutuşlarında yukarıda bahsettiğimiz genel oyun üzerinde serçe parmak tutuşu olurken Pertek ilçesi

çevresinde genellikle omuz tutuşu görülmektedir.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz oyunların tutuş şekilleri, figür özellikleri gibi kavramsal olgularının oluşmasını sağlayan önemli etkenlerden biri de müzik icrasıdır. “Karaçor”, “Devzere”, “Temurağa” ve “Hey Hey” oyunlarında adım bütünselliğinin müzik icrası ile paralellik gösterdiği görülmektedir. “Karaçor” oyununda adımların bütünsellik kavramı ile figür adımları içerisinde aşağı yukarı çekmeleri müzik icrası ile ortak bir yönde olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Oyunların Sözle/Edebiyatla İlişkisi ve Anlam İçeriği

Halk danslarının kökeninde yer alan ve onlara dramatik özellikler kazandıran unsurlardan biri de seyirlik köy oyunlarıdır. Seyirlik köy oyunlarının konularının oluşu ve içeriklerini zenginleştiren -rol dağılımı, dengeleyici zıtlık unsurları, gerilim, bir sonuca dayalı oluş ve sürükleyicilik gibi- unsurlar, seyreden kişilere oyunu anlamlandırma konusunda ipuçları verir (And, 2012: 52-85).

Tunceli yöresi oyunlarının sözlü edebiyat ile ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Bu durum Tunceli yöresi danslarının kendine özgü özelliklerini de göstermektedir.

Bu oyunların isimlerini kendilerine eşlik etmekte olan müziksel ezgilerden aldığı, bu ezgilerde yer alan sözlerin bir kavram oluşturduğunu ve onların kendine özgü bir olgu olduğunu kanıtlar. Bununla birlikte dansları seyreden toplumların, bir müzik çevresinde olduğu kadar müziğin içerisinde yer alan sözleri ile de oyunu canlandırma konusunda akıl yürütmelerine sebep olacaktır. “Devzere” oyunu bunu tarif edecek oyunlardan biridir.

Bu çalışma sayesinde derleme imkânı olan oyunlara eşlik eden sözler incelendiğinde, Tunceli yöresi danslarının tema olarak aşk, yiğitlik gibi gündelik yaşam tasvirlerini ele aldığı ve bunlar ile bir ortak kavram oluşturduğu görülebilmektedir.

Aşağıda “Devzere” oyununa eşlik eden sözlerin hem Kürtçe hem Türkçe kelimelerine yer verilecektir. Sözler ilk olarak Hozat’ta yaşayan “KK5” ile yapılan görüşmede kaydedilmiştir.

Bu sözlerin bir de oyun adı olduğunu söyleyen kadın “Devzere” oyununun bir aşk hikâyesinden ibaret olduğunu da belirtmiştir. Güzel bir kız ile bir erkeğin birbirlerine olan aşklarını ve gencin kıza olan hayranlığını ifade ettiğini söylemiştir (KK5).

“Devzere” oyunu, serçe parmaklar tutularak oynanan bir oyun türüdür. Adım ve bacak hareketleri, diz kapağı boyuna hemen hemen gelecek şekilde kaldırılarak sağ ileri

yönde üç adım atılmasıyla başlar ve dördüncü adım yine diz kapağı boyuna hemen hemen geldikten sonra havada tutularak yere sıkı bir şekilde basılması sağlanır. Dördüncü adım yani sol adım yere basıldıktan sonra geriye doğru tekrar sol adım yapılır ve yanına sağ adım gelecek şekilde pozisyon tamamlanmış olur. Bu sırada eller de oyun adımları ile birlikte sağa ve sola ya da aşağı yukarı hareketleri ile oynanmaya devam eder. Oyuna adını veren müziğin sözlerinden yola çıkarak yorum yapan kişi adımların genç kıza olan hayranlıktan cesaret edip ileri doğru gitmesini daha sonra kızın naz yapması ile de yerinde durup sadece bir adım geriye gelmesini yansıttığını söylemektedir (KK5). Ellerin öne doğru gitmesi konusunda ise kıza olan hayranlıkla kıza el uzattığını ama karşı tarafın tepkisinin ne olacağını tam kestiremediğinden adımın geri çektiğini söylemektedir.

Tablo 3.2. “DEVZERE” Oyununun Sözleri Şu Şekildedir

Kürtçe	Türkçe
Dewzere	Devzere
Hay dewzerêdawzerêlo	Hey altın dişli kız!
Hey lo hey lodawzerê	Hey hey altın dişli kız!
Hay dawzerêdawzerêlo	Hey altın dişli kız!
Sed car koleesmerê	Yüz kez kölen olayım esmer kız
Dilêlawikheliyalo	Delikanlının yüreği aşkından eridi
Hey lo hey lodewzerê	Hey altın dişli kız!
Dilêlawikheliyalo	Delikanlının yüreği aşkından eridi
Sed car koleesmerê	Yüz kez kölen olayım esmer kız
Dawzerêgotin;	Temiz kalpli altın dişli kız!
Lûrelûrelûrlûrdawzerê	Küçük mermer gibi beyaz dişli kız
Didanhûrhûrmermerêdawzerê	Altın dişli kız, çeşmeye gitti
Dawzerêçûyekaniyêdawzerê	Saçı topuğuna düştü
Pordaketberpaniyêdawzerê	Beyaz çeşmenin suyuudum ben
Ava kaniyaspîbûmdawzerê	Topçu askerinin elindeki gümüş idim
Zîvarestêtopçîbûmdawzerê	Kumcu gencin sevdiği idim.
Aşîqêlawikêqumçîbûmdawzerê	

3.3. Oyunların Tasnifi

Tunceli ili bölgesel olarak düşünüldüğünde, birçok il kültürü ile ortak özelliklere sahip olduğu bilinir. Fakat yaşantı özelliklere bakıldığında yörenin kendine ait kavramları

olduğunu görmek mümkün olacaktır. Bu sebeple her alanda görülebileceği gibi oyun ve müzik kültüründe kendine ait kavramların daha fazla olduğu aşikârdır. Bölgenin oyun tasnifi de bölgenin coğrafi ve toplumsal şartlarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Aşağıda oyunların yöreye ve aşiretlere göre tasnifi ele alınacaktır. Bölgede derlemiş olduğumuz oyunların oynanma şekilleri ve duruşlarına göre tasnif edildiği söylenebilir. Buna örnek olarak “Karaçor” oyunu gösterilebilir. Oyun yöre halkı tarafından kol kola anlamına gelmektedir. Belirli ortamlara göre adımsal farklılıklar gösterse de yörede en çok oynanan oyundur. Kolların sımsıkı iç içe geçmesi ve ellerin birleştirilerek yan yana gelmesini sağlamasıyla ritmik bir kalıp içinde orta hızda bir oyundur. Yörede derlediğimiz oyunlar içinde en temel adımları oluşturan diğer oyunların alt yapısını oluşturan oyundur.

“Karaçor” oyununda da belirttiğimiz gibi gruplandırmanın ötesinde, ritmik kalıpların metronom değerleri ile tasnif edildiğini belirtmek de gereklidir.

Yörede daha çok “Elezber” diye adlandırılan oyunun başlangıcındaki uzun “Hoyrat” kısmı da ritmik kalıplar ile belirtilen tasnifler arasında yer almaktadır. Bu anlamda And, Anadolu’da halk danslarının iki temel başlık olan uzun hava ve kırık havalarla ilişkilendirildiğini aktararak oyun müziklerinin ise “Kırık Havalar” başlığı altında değerlendirildiğini belirtmiştir. And, Anadolu halk oyunlarını şu şekilde tasnif etmiştir:

Gerek adımların yalınç ve çapraşık olması, gerek oyunun ağırlığı ve çabukluğu bakımından da birtakım ayrımlar gözetilmiştir. Düz oyunlar, kıvrak oyunlar, kesik oyunlar gibi. Kesik oyunlar çok çabuk oynanan oyunlardır. Kıvrak oyunlar ise seke seke, sıçrayarak oynanan oyunlardır (And, 2012: 144).

Metin And’ın, Anadolu danslarına ilişkin yukarıda belirttiğimiz bilgilerine benzer bir tasnifi bölge insanının da yerel ağızda söylendiğini belirtmek gerekir. Bu bakımdan yöre halkının, oyunlarına ilişkin yaptığı tasnifi bölge insanına göre ele alınarak incelemeye çalışılmıştır.

3.4. Oyunların Niteliği

Tunceli yöresi oyunlarının çeşitliliği kavramların nasıl olduğu konusunda da çeşitliliği arttırmıştır. Fakat bu araştırmada, derleme çalışması yaptığımız oyunlar üzerinde durabileceğimizi, tüm oyunların üzerinde kavram olarak duramayacağımızı belirtmek gerekir. Burada daha çok derleme çalışması yaptığımız oyunların üzerinde

yoğunlaşmış olunacaktır. Bu oyunlar içinden “Karaçor” oyunu üzerinde duracağız. “Karaçor” oyunu tutuş ve figürler konusunda doğu ve güneydoğu bölgesinin tüm oyunlarının temel adımı olarak çıkış yönünde ele alabileceğimiz bir algı bize bırakmaktadır. Ellerin birbiri içine geçirilerek kenetlendiği bu oyunun özellikleri kısaca açıklanıp incelemesi yapılacaktır.

Karaçor: kendine has figürleri ile yavaş ritim ile başlayarak devam eden her yaş grubunda insanın oynayacağı genellikle erkeklerin oynadığı daha sonraki dönemlerde kadınlarında bu oyun üzerinde durduğu ve daha geniş alana yayılmış olan bir oyun özelliği göstermektedir. Ekip başında yer alan kişiye göre oyun devam ettikçe daha fazla kişiye hitap etmesi bakımından önemini de fazlasıyla artırmaktadır.

3.4.1. Oyunun Oynandığı Mekâna Göre

Bölgede oynanan oyunların yerine göre oynanan oyun sayısı oldukça az denilebilir. Konuyu derlemiş olduğumuz oyunlar üzerinden ele aldığımızda, yapılan araştırmalar sırasında Tunceli bölgesinde merkez ve ilçeler olmak üzere düğün günleri öncelikle damat evinde toplanan insanların, düğün evini belirtmek amacıyla damat evi önünde çalıp oynadıkları görülür. Gelin evinin önüne giderken ve gelin evi önünde oynanan oyunlar ise genellikle “Karaçor” ve “Devzere” oyunları olduğu görülmüştür. Yöre halkı tarafından genellikle bir mekân belirlenmeden her alanda, her ortamda bu oyunları oynadıkları görülmüştür.

“Karaçor” ve “Devzere” oyunlarının dar mekânlarda dahi rahatlıkla oynanabilmesi bu oyunların daha çok seçilmesine sebep olduğu söylenebilir. Tunceli ilçesi Hozat merkezde tanınmış biri olan “KK6” kişi ile yapılan görüşmede kaynak kişinin düğününde de bunun bir örneğine rastlanıldığı görülmüştür. “Karaçor” oynayan toplumun oyunun sonu ile “Devzere”ye geçerek oyunun sözlerini söylemesi ile çevrede bulunan insanların daha eğlenceli bir hal içine girmesine olanak sağladıkları görülmüştür.

3.4.2. Oyuncu Sayısına Göre

Bölgede oynanan oyunları, oyuncu sayısına göre değerlendirildiğinde araştırmaya göre bunların daha sınırlı kaldığı görülür. Mekânın alan genişliği oyunlarda yer alan oyuncu sayılarını etkilediği görülmektedir. Derleme çalışması yapmış olduğumuz dört oyunda da mekâna göre sayı çeşitliliğinde değişiklik gösterebileceği kanısına

varılmıştır. Derleme çalışması yapılan oyunların genellikle her kesime hitap ettiği görülmektedir. “Karaçor” oyununu çocuk, yaşlı her kesimin oynadığı ve mekâna göre sayıda bir kısıtlamanın olmadığı görülmüştür. Ritmik kalıplar içerisinde metronom genellikle yaşlı gruba göre daha yavaş genç gruba göre daha hızlı bir kalıp içerisinde tercih edildiği görülmüştür.

Yukarıda belirttiğimiz “Karaçor” oyununda belirtildiği gibi daha figürsel oyunlarda oyuncu sayılarında bir kısıtlama yoktur. “Temurağa” oyununda yine mekâna göre oyuncu sayısında bir kısıtlama olmadığı görülmüştür. Ancak “Devzere” ve “Hey Hey” oyunlarında mekâna bağlı olarak dairesel formda oynanma sebebiyle genellikle büyük bir halka oluşumu veya farklı iki ya da daha fazla gruplara ayrılarak oynandığı gözlemlenmiştir. Düğün esnasında belirli bir nizamda olması oyunu oynayan ekibin başında yer alan kişiye bağlı olarak düzenlenir. Önde gelen kişilerden oluşan ekip başı sayesinde nizami oyunun devam etmesi sağlanmaktadır.

Oyunların oynanması ile bahsetmiş olduğumuz mekânlarda düğün dernek kuran kişinin bahçe ya da evinin önünde yer alan boş arazi, meydan gibi faktörler de önemli bir yapıya sahiptir. Bu alanın durumunun oyuncu sayısını etkilediği belirtilebilir. Meydan gibi alanlarda yapılan düğünlerde oyuncu sayılarının arttığı gözlemlenmiştir. Damat evinde başlayan düğünün daha sonra meydana devam etmesi sayesinde oyunların birçok kişi tarafından görülmesine ve kişi sayısının artmasına sebep olduğu görülmüştür.

3.4.3. Oyuncuların Niteliklerine Göre

Tunceli'nin kültürel faktörleri ile sosyal özellikleri de oyuncuların nitelikleri konusunda büyük bir öneme sahiptir. Bölgede herkes tarafından saygı duyulan, tanınmış kişilerin yer alması oyunlarda oyuncuların sıralamasının belirlenmesine kolaylık sağlamaktadır. Yapmış olduğumuz araştırmada elde etmiş olduğumuz bilgiler de bunları destekler niteliktedir.

Başı çeken kişinin önde gelen kişilerden olması sebebiyle figürsel faktörlerin ekip başında yer alan kişilerin hareketleri sonucu olduğu görülmektedir.

Günümüzdeki düğün ve benzeri organizasyonlar da söylemiş olduğumuz gibi ekip başında yer alan kişinin herkes tarafından saygı duyulan, tanınmış, sözü dinlenen kişilerden olduğu bilindiğinden bu kişilerde bu gibi organizasyonlarda üstlerine düşen

görevin farkındadırlar. Bu sebeple, bu tür organizasyonlarda ekibin başına geçmeleri beklenmektedir.

Tunceli’de oyunun başına geçen kişiye ekip başı, ekip sonuna ise “Poççık” adı verilir. Düğün gibi organizasyonlara katılanlar içerisinde önde gelen bireyler varsa onların ekibin başına geçmesi beklenir. Söz konusu bireyin oyun zamanı ekibin başına geçmesiyle oyuna giren kişi sayısı da değişkenlik göstermektedir. Bununla birlikte düğün esnasında önde gelen kişilerin olmaması halinde sıradan biri de oyunun başına geçebilir ve oyuncunun tecrübeli olmasıyla oyunun başına geçen kişi sayesinde oyunda karizmatik bir görüntü ortaya çıkabilir. Birçok düğünde de buna rastlamak mümkündür. Aile bireylerinden önde gelen birinin gelmesi ile de bu durum son bulur. Bölgede bahsedilen nitelikler bakımından erkeklerde durum böyle olsa da kadın gruplarında bunun biraz daha farklı halde olduğu görülmektedir. Buradaki sözü geçen, dinlenen kişi genellikle yaşantı durumu ile birlikte yaş büyüklüğü ile belirlenmiş olur. Yaş grubu büyük olan kişilerin genelde çok önemli bir durum olmadıkça oynadıkları görülmemiştir. Bu sebeple erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da bu statü pek de önem arz etmemektedir.

3.5. Tunceli Yöresi Halk Oyunlarında Müzikal Unsurlar

3.5.1. Halk Oyunlarına Eşlik Eden Çalgılar ve Çalgı Takımları

Müzikal değerler üzerine çalışmalar yapılırken ilk izlenecek yol, yörede ve bölgede bulunan müzikleri ve bunlardan oluşan saz takımlarını incelemektir. Bu sebeple “çalgi” teriminin üzerinde yoğunlaşmak ve çalgı teriminin açıklamasını yapmak yararlı olacaktır.

“Çalgı” teriminin tanımı şu şekilde ifade edilmektedir;

“Müzikal sesler üretmek amacıyla yapılmış, belirli biçim, kullanım ve tını özellikleri olan alet. Batı dillerinde yazım değişikliğiyle aynı anlama gelen terim; Instrument. Dilimizde eski kullanımıyla “saz”, ya da Fransızca söylenişi ile “Enstrüman” da denir” (Say, 2002: 122).

Halk ürünü olan çalgılar, istemli ya da istemsiz şekilde bir araya gelerek, icra edilmiş, “Çalgı Takımı” diye nitelendirebileceğimiz terimin doğmasına sebep olmuştur. Bu terimin anlamı müzik ansiklopedilerinde şu şekilde verilmiştir;

“Türkiye’de toplu çalıp söyleme geleneğinin uygulandığı özel eğlencelerde yer alan çalgı topluluğu” (Say, 2002: 125).

Geleneksel ortamlarda icra edilen çalgı ve çalgı takımlarının her bölgeye göre değişebileceğini düşünürsek ve o bölge ile özdeşleştirmiş olursak “Geleneksel Çalgı Takımı” şeklindeki ifadeyi kullanmak daha doğru olacaktır.

“Geleneksel Çalgı Takımı”nı şu şekilde de tanımlamak mümkün olabilir;

İki veya daha fazla çalgıdan oluşabilen, yörenin kültürü ile bulunduğu bölgenin toplum değerlerine alışmış ve kültürel değerlere önem veren, yöre müziğini icra edebilen müzisyen gruplarına verilen isim diye de tanımlamak mümkündür (Say, 2002: 127).

3.5.1.1. Davul Zurna Takımı

Davul ve zurnayı özellik bakımından inceleyecek olursak ikisinin de yüksek seslere sahip olması ve icra edilen bölgenin çok uzak alanlarında bile duyulabilmesi, iki çalgı aletinin birbirinden ayrılmaz hâle gelmesine sebep olmuştur. Nesiller boyu süre gelen bu aile birlikteliği asla bozulmamış ve yaşayan kültür konusunda önemini asla kaybetmemiştir.

Halay bölgesinde oyunların oynanmasında olmazsa olmaz çalgılardan olan davul ve zurna, halay bölgesi içerisinde yer alan Tunceli ilinde yapılan araştırmalar neticesinde, yöre oyunlarının ve yöre müziklerinin de icra edilmesinde kullanıldığı görülmüştür.

Geleneksel olarak devam eden düğün, gelin alma, asker uğurlamaları, okuntu ve özel eğlenceler, davul, zurna icrasının gerçekleştirildiği özel günlerdir. Özellikle düğün eğlenceleri günlerce sürdüğü için müzisyenlerden oluşan en az iki grup tercih edilmektedir. Bu gruplar repertuar olarak donanımlı kişilerden oluşur ve performanslı bir icra yapılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TUNCELİ YÖRESİ OYUNLARININ YAPISAL ANALİZLERİ

4.1. Tunceli Yöresi Oyunlarının Hareket Özellikleri

Bölgede oynanan oyunlara biçim ve tür bakımından yapılan incelemeler sonucu tespit edilen oyunların el ve kol tutuşları, duruş biçimleri, kolların tutumu, gövdede, dizlerde ve bacaklarda ayakların meydana getirmiş olduğu hareket bütünleri belirlenmiştir. Yapılan tespitler ile bu zamana kadar yörenin tespit edilmemiş kavramlarının yeniden adlandırılması sağlanacaktır.

“Hey Hey” oyunu yörede oynanan oyunlar arasındadır. Genel anlamda üç ileri adım gittikten sonra dördüncü adımın iki kere topuk ve tabanın yere sert bir şekilde vurulmasıyla ve aynı şekil geri adımların da bu şekilde yapılmasıyla oluşur. Çift sekmelerinde yer aldığı diğer bölümde oyunlar sağa sola dönerek ayak vuruşların olduğu anda alkış vurmaları ile devam etmektedir. Bölgede oynanan bu oyunda ileri adım ve çift vurma, geri adım gelme ve çift vurma daha sonrasında çift sekmeler ile alkış ve yere vurma gibi hareket yapılarını oluşturur.

4.1.1. Halay Türünde Bulunan Hareket Biçimleri

Oyun türlerinde belirlenen duruş biçimlerine göre elleri, kolları, gövdeyi, beli, dizleri ve ayakları farklı biçimlerde görmek mümkün olmuştur. Görülen bu şekiller oyunların kendine has tavırlarının belirlenmesinde ve şekillenmesinde büyük bir önem arz etmektedir.

Halay tutuşu diye adlandırılan avuç içlerinin birbirine geçmesiyle oluşan tutuş, omuzlardan tutulmak suretiyle oluşan tutuş, serçe parmakların birbiri ile tutulması sonucu oluşan tutuşlar ve serbest olarak tutuşlardan oluşmaktadır.

4.1.1.1. El, Kol ve Omuz Tutuş Biçimleri ve Kullanımı ile Oluşanlar

- a. El içerisinde olan serçe parmakların birbiri ile tutularak kol dirseklerin birbirine değmesi sonucu arkaya ve öne doğru yaylanmalar ve sallanmalar ile hareket ettirilir.
- b. El içerisinde yer alan serçe parmakların birbirine geçmesiyle yukarı kaldırılıp bekletilerek ya da yukarı kaldırıp aşağı hareket edilerek oluşudur.
- c. El içerisinde yer alan serçe parmakların birbirine geçmesiyle sol dirsekten kolun sırt tarafına çekilerek bele yaslanması ve sağ kolun öndeki ele uzanacak şekilde uzanmasıyla oluşan kullanımdır.
- d. Sol kol, sağ kolun etrafından geçirilerek, avuç içlerinin birbirine geçmesi sağlanmaktadır. Genel anlamda halay bölgesinde olan bir tutuş olduğundan ‘Halay tutumu’ diye de adlandırılmaktadır. Kullanımı yönünden bazı oyunlarda sallanma olduğu zamanlarda omuzlardan aşağı yukarı doğru çekmeler sayesinde oluşmaktadır.
- e. Kolları her iki yanda gergin olarak açıp omuzlardan tutuş gerçekleştirilebilir.
- f. Oyunların belli bölümlerinde elleri serbest bırakarak sağ ve sol dönüşlerde alkış vurmaların olduğu, alkış çalabilmek amacıyla salınan ellerin arkada veya önde birleşerek kullanıldığı tutuş biçimleridir.

4.1.1.2. Gövde Çevresinde Gerçekleşen Hareketler

Yörenin de bulunmuş olduğu halay bölgesinde genellikle kullanılan gövde kısmında oluşan hareketler bulunmaktadır. Vücudun ileri geri eğilmesiyle birlikte yaslanmaların da olduğu hareketler bütünüdür. Vücudun hareketler bütünü ile oyun esnasında sağa ve sola doğru manevralar yapmasıyla oynanan oyunlarda yer almaktadır. Yörede genellikle ortada solo gösteri yapılması, gösteri yapan kişinin omuzlarını titretme ve sallama gibi hareketler yapması bu biçim içinde yer alır.

4.1.1.3. Ayak ve Bacaklarda Gerçekleşen Hareketler

- a. Adımların ayak taban basması ile dizlerin yukarı doğru kaldırılıp indirmesiyle birlikte bacakların sert tutuş tarzında gergin kalması ile oluşan hareketler bütünüdür. İleri doğru üçlü adımların atıldığı basmalar sonucu havada kalan ayak öne doğru hareket eder. Bazı oyunlarda ise adımların ileri doğru çapraz atıldığı hareketler bulunur.

b. Yörede oynanan oyunlarda sekme adımları da bulunmaktadır. Sekme adımları ile birlikte basma adımları da yer almaktadır. Basma adımı yapıldıktan sonra tek ayağın yukarı doğru sekmesi sonrasında aynı bütünsel hareketin tekrarlanması ile oluşur.

c. Bölgenin oyunlarında halay yöresinde yer alan yaylanmalar ve diz kırma gibi hareketlerde bulunmaktadır. Bacak yapısının dizlerden hafif kırık halde olduğu biçimlendendir. Halay bölgesinde olduğu gibi bölgede yaylanma şekilleri bulunmaktadır. “Karaçor” halayında diz kırmaların olmasıyla oyunun başlangıç bölümünde omuzların aşağı doğru çekilerek sağa sola yaylanması çok görülen biçimlendendir.

d. Oyunlarda yer alan bölümlerde sıçrama ve çift düşmelerde mevcuttur. Oyunların oynanmasında figür aralarında genellikle geçişlerde kullanılır. “Temurağa” oyununun ileri adımlarından sonra sıçramalar ile birlikte çift düşmeler ikinci figüre geçme aşamasından önce yer almaktadır. Oyunların her bölümünde genellikle yer alabilecek adım türlerindedir.

4.2. Tunceli Yöresinde Halk Oyunlarının Oynanma Zamanları

4.2.1. Sünnet Töreni-Düğünü

Genellikle Müslüman toplumlarda yer alan sünnet törenleri, o topraklarda yaşayan insanlar için bir övünç kaynağı haline gelmiştir. Erkekliğe atılan ilk adım olarak tanımlanan bu törenlerde; din ve sağlık açısından önemli bir yer tutan uygulamalar olarak düşünülmektedir. Anadolu’da geçmişten günümüze kadar ulaşan bu gelenek önceleri ergenlik döneminde uygulansa da günümüzde bebeklik çağında da yapıldığı bilinmektedir (KK1).

Sünnet törenleri de düğün ve nişan törenleri gibi yapılmaktadır. Bu törenlerde yine aile bağları ve sosyal iletişim kuvvetli bir şekildedir. Bu sebeple törenlerin gösterişli ve şaşalı olması ailenin bu önemli günde mutlu olmasına sebep olmaktadır. Ekonomik şartları önemsizmeden bölgede bulunan insanlar tarafından sünnet olacak erkeğin evine gidilerek sünnet törenine başlanması için hayırlı olması temennilerinde bulunulur. Sünnet olacak çocuk, sünnet elbisesi giydirilmeden önce belirli kazanlarda su kaynatılarak yıkanır. Yıkanan çocuk daha sonra sünnet elbiseleri giydirilerek kapı önüne çıkartılmaktadır. Sünnetçinin gelmesi ile davul zurna eşliğinde sünnet başlar. Anne genellikle gösterişli kıyafetler seçerken üzerini takılar ile süslemektedir. Bu törenler, çocuğun gençliğe, yetişkinliğe geçmesinin ilk adımı olan ritüeldir. Mekânlar

genellikle kırsal alanlarda meydanlar, merkezi alanlarda ise salonlar olarak tercih edilmektedir (KK1).

Sünnet, çocuğun sünnet elbisesini giymesi ile kırsal alanda meydana kadar dolaştırılması ile başlar. Davul zurnanın eşlik ettiği bu yürüyüşte alanda bulunan insanların da bu gruba karışarak tören alanına gitmeleri sağlanır. Meydana ulaşan topluluğun yerleşmesi ile sünneti yapacak kişi sünnet çocuğunun ağzına şeker vererek onun biraz da olsa tebessüm etmesini sağlamaya çalışır. Meydanda bulunan toplumun alkışları ve davul zurnanın yöresel oyunları çalmasıyla sünnet gerçekleşir. Sünnet çocuğunun ailesi başta olmak üzere aile büyükleri ve önde gelen kişilerin katılımıyla öncelikle “Karaçor” oynanır. Yapılan saha çalışmalarında elde etmiş olduğumuz dört oyunun da sünnet törenlerinde oynandığı görülmüştür. “Devzere”, “Hey Hey”, “Karaçor” ve “Temurağa” oyunları ile devam eden tören, geç vakitlere kadar sürer.

Anadolu'nun kırsal alanlarında sünnet olacak çocuğun tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmek için aile bağları olan kişilerden biri “Kirve” olarak belirlenir. Sünnet esnasında çocuğu tutan “Kirve” tören günü meydanın mekânsal olarak ayarlanmasında da önemli bir yer tutmaktadır (KK1).

Elde etmiş olduğumuz bilgiler neticesinde sünnet ve düğün törenlerinin toplumlar için sosyal anlamda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

4.2.2. Evlilik

Tüm toplumlarda olduğu gibi araştırma yapmış olduğumuz bölgede de evlilik önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlilik törenlerinde yer alan ritüeller iki insanın hayatını birleştirme noktasının kırmızı çizgileri olarak bilinmektedir. Belirli bölümlerden oluşan evlilik; tanışma, ailelerin bir araya gelmesi, nişan, kına gecesi, düğün töreni, gerdek gecesi gibi belirli aşamalar ile evlilik kavramının oluşturur (KK7). Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere göre ritüel, kadınların hamama gitmesi ile başlamaktadır. Kadınlar hamamda yöresel yiyecekler yiyip müzikler ile eğlence yaparlar. Gelinin göbek taşına çıkarılarak oynaması sağlanır. Hamamda yıkanmalar bittikten sonra yaşlı kadınlar bir alanda oturarak izlemeye devam ederler. Evlenecek kadın ve bekâr olan kızların hamamlarda kendilerini göstermeleri sağlanır ve toplumun onlar hakkında bilgi elde etmeleri bu ritüeller ile kolaylaşır (KK2).

Yapılan araştırmalarda kadın ve erkek gecelerinin ayrı ayrı alanlarda yapıldığı

görülmüştür. Günümüzde, bu eğlencelerin genel anlamda artık bir arada olduğu da görülebilmektedir. Eğlenceler eski dönemlerde ev ve evin etrafında gerçekleşirken günümüzde daha çok salon tipi alanlarda olduğu görülmüştür.

Anadolu'nun birçok yerinde önceki dönemlerde söz ve nişanın ayrı olduğu bilirse de günümüzde bu törenlerinde artık aynı anda yapıldığı görülmektedir. Erkek gecesi ve erkek hamamının artık birleştiği bilinmektedir. Bu törenlerde dansın büyük bir önemi bulunmaktadır. Toplumun sosyalleşmesi anlamında dansın sergilenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda mekân seçimi de bu ritüellere göre belirlenmeye çalışılır. Genellikle aile büyüklerinin karar verdiği mekânlarda ekonomik şartların da belirleyici olduğu görülmüştür.

Topluluğun düğünün yapılacağı mekâna gelmesi ile aile bağları olan kişilerin gelin damat masasına daha yakın yerde oturdukları görülmüştür. Bu bağlamda aile bağlarının kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.

Kırsal alanlarda olduğu gibi araştırma yapmış olduğumuz bölgemizde de öncelikle damat tıraşının olması ile düğün töreninin başladığı görülmektedir. Anadolu'nun birçok bölgesinde "Sağdıç" diye adlandırılrsa da bölgede "Musayip" diye adlandırılan damadın her an yanında olup ihtiyaçları konusunda yardım eden bir arkadaşı bulunmaktadır. Genel anlamda evli kişilerden seçilen bu kişi törenin daha iyi ilerlemesi açısından yol gösteren olarak da adlandırılmaktadır (KK1).

Düğün töreni için meydana kurulan sandalye ve masalar ile belirli bir alan oluşturulmaya çalışılır. Bu oluşturulan alan dansların icra edilmesi için de belirlenmiş olan alandır.

Yöresel oyunların oynandığı mekânda zemin önemli bir faktördür. Orada bulunan insanların oyunlara katılması alkışlar ile ritim tutması gecenin daha coşkulu hale gelmesini sağlamaktadır (KK8).

Düğün törenlerinde mekân önemli olduğu kadar müzik icracıları da bir o kadar önemlidir. Törenlerin eğlenceli geçmesi açısından doğru ezgilerin icra edilmesi oyuncunun oyuna adapte olması sürecinde olumlu etkilere yol açmaktadır.

Törenlerde toplumların sosyalleşmesi için oluşturulan oyun formlarında oynamak istemeyen kişilerin olduğu da görülmektedir. Bu gibi durumlarda dışarıdan müdahaleler ile törende bulunan herkesin coşku içerisine girmesi amaçlanır.

Daha çok meydan düğünlerine yer verilen bölgemizde damdan izleme olgusu yaptığımız görüşmelerde bildirilmiştir. Yöre halkından olan "KK8" kişi ile yapılan

görüşmede, erkekler meydana oynarken oyunları kadınların damlardan izlediğini söylemiştir.

Meydanlarda oluşturulan alanlar ile düğün töreni olan kişilerin sosyal ilişkilerine göre oyuncu sayısı artıp azalabilmektedir. Bölgedeki düğünlerde genellikle derleme çalışması yapılan dört oyununda oynandığı görülmüştür. “Devzere” oyununun dairesel form içerisinde büyük bir şenlikle sözleri söylenerek oynanması daha sonrasında “Karaçor” oyununun önde gelen kişilerin ekibin başında yer alması ile büyük bir coşku ile devam etmesi sağlanmaktadır (KK9).

Törene katılan kişilerin belirlenen alana sığmaması durumunda oyunların devam etmesi alanda bulunan kişilerin arasına girilerek sağlanır. Bu şekilde törene katılanların daha coşkulu hale gelmesi amaçlanmaktadır (KK10).

4.2.3. Askere Uğurlanma

Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda Anadolu'nun her yöresinde olduğu gibi bu bölgede de geçiş törenlerinden biri de askerlik törenleri olarak görülmektedir. Evlilik çağına gelen erkeklere ilk sorulan sorulardan biri de askerliğini yapıp yapmadığı sorusudur. Bu yüzden belirli hastalık sebebiyle dahi olsa askerliğini yapmamış kişiler bu olaylarının kimse tarafından bilinmemesini isterler. Askerliğini yapmış olan kişiler, toplum olarak farklı bir sosyal kimliğe bürünmüş olurlar. Bu dönemde askerlik şartlarını zor bir bölgede geçiren kişiler yaşamış oldukları zorlukların hayata hazırlanma aşamasında bir örnek olduğunu söylemektedirler. İnsanlar askerliğin zorluklarını bildikleri için genel anlamda buruk bir şekilde çocuklarını göndermek istemezler. Bir annenin, evlilik hazırlığında olan oğlunu ya da evli olan bir kadının eşini göndermesi zordur. Ancak bu ritüellerin gerçekleşmesi ile üst bir kimliğe bürünecek olan askere gidecek gençler için törenler de düzenlenmektedir. Askere gidecek olan gençlerin arkadaşları bir araya gelerek asker uğurlama eğlenceleri düzenlemektedirler. Bu törenler genellikle açık meydanlarda yapılmaktadır. Asker adaylarının sırtına kırmızı örtü atılır. Yapılan araştırmalar neticesinde kırsal alan ve merkezi alanlarda da aynı ritüeller bulunduğu tespit edilmiştir. Meydan gibi açık alanda toplanan insanların derleme yapılan oyunları oynadıkları görülmüştür. “Devzere” gibi sözlü oyunun alkışlar çalınarak meydan da büyük bir dairesel form içinde oynandığı bildirilmiştir (KK1). Derlemiş olduğumuz “Karaçor”, “Hey Hey”, “Devzere” ve “Temurağa” oyunlarının bu törenlerde oynandığı tespit edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TUNCELİ YÖRESİ HALK OYUNLARINA AİT GELENEKSEL GİYİM KUŞAM

Tunceli bölgesinde dağlık ve kırsal alanların olması sebebiyle genellikle hayvancılıkla uğraşılmaktadır. Bu sebeple hayvancılık da yörede fazlasıyla gelişmiştir. Hayvancılığa bağlı olarak dokumacılık alanında gelişmeler olmuştur. Belirli bir döneme kadar ev dokumacılığında yapılan yörenin geleneksel giysileri kullanılmıştır (KK8). Toplumun bulunduğu durum neticesinde ekonomik ve sosyal kültürel etkileşimleri, yörenin giyim kuşam alanını da fazlasıyla etkilediği görülmüştür. Zaman içerisinde farklı bölgeler ile ilişkiler, yörenin giyim kuşam karakterinin gelenekselden moderne doğru evrilmesine neden olmuştur.

5.1. Kadın Kostümü

Evli olmayan genç kadınlar “tülbent” adı verilen ince bir örtüyü ve el ile işlenmiş el oyası yazmaları, orta yaş ve üzeri olan kadınlar ise genelde koyu tonlarda olan rengârenk ipeksi örtüleri kullanırken, soğuk dönemlerin başlaması ile genellikle yünden yapılmış dokuma cinsi atkıları kullanmışlardır. Ev dışına çıkıldığı zaman çarşaf adı verilen örtünün kullanıldığı görülmekte, üzerine ise ince örtüden oluşan yazma koyulup üstüne fes yerleştirilmesiyle oluşan yapının üzerine de “İzar” adı verilen beyaz bir örtü ile örtülmektedir (KK2).

Beyaz bezden oluşan, yörede genellikle ev bezi diye adlandırılan bezden iç gömlek, alacasından da bacağı tamamen kapatan ayak topuklarına kadar uzanan diz donu yapılmaktadır. Farklı renk içeren dokumalardan içine giyilmesi için yapılan ön taraftan düğmeleri mevcut “İçlik” bunların üzerine ise “Entari” dediğimiz üç ya da dört etekli giysiler giyilmektedir. Giysiler ile beraber bel etrafına sarılan kuşak vardır. Şalvar genellikle iş giysisi olarak kullanılmaktadır (KK9).

Ayaklara giyilen genellikle “Yemeni” diye adlandırılan ayakkabı türü vardır. Ayrıca genellikle yünden yapılmış farklı nakışlar ile görselliği güzelleştirilmiş çoraplar giyilmektedir. “KK8” ile yapılan görüşmede yöre insanlarından olan kişinin gelinlik çeyizinden çıkan elbiselerinden yararlanmıştı.

5.1.1. Başa Giyilenler

5.1.1.1. Fes

Kırmızının birçok tonunun yer aldığı genelde vişneçürüğü renginde olan kalın bir yapıya sahip olan çuhadan yapılır (KK10). Anadolu’nun birçok yerinde süs eşyası olarak da fes takılmıştır. Üstlerine, ekonomik durumlarına göre altın ya da gümüş peneslerle süsleyerek güzel bir görünüm sağlanmıştır (KK1).

Şekil 5.1. Fes

5.1.1.2. Peneze

Fes üzerine yörede bulunan kişinin ekonomik durumuna göre genç veya yaşlı olması ile beraber altın veya gümüşten süslenme yapılmış türlerdir (KK11). Zenginlerde genellikle altın takılırken maddi durumu çok iyi olmayan kişilerde gümüş takıldığı görülmüştür.

Şekil 5.2. Peneze

5.1.1.3. Puşı (Heftrenk)

Kalın kumaştan yapılır. Kışın sıcak tuttuğu için kullanılan puşiler, yazın da serin tutar (KK8).

Şekil 5.3. Puşı (Heftrenk)

5.1.1.4. Vale

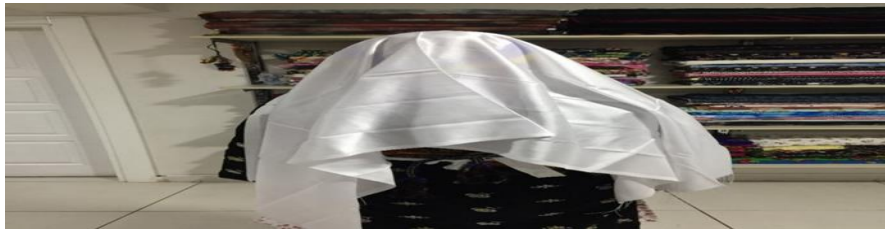
Rengârenk olan ve ince kumaştan yapılan örtüler başı zenginleştirmek için kullanılır. Genelde genç kızlarda ve gelin başında kullanılır (KK9).

Şekil 5.4. Vale

5.1.1.5. Tülbent (Yazma-Cit)

Beyaz renk de olan etrafı sıçandışi denilen ince iğne oyası ile yapılan uzun örtüdür (KK11). Genelde gelin başında kullanılır.

Şekil 5.5. Tülbent (Yazma- Cit

5.1.2. Bedene Giyilenler

5.1.2.1. İçlik (Yakasız Göynek)

Genellikle çiçekli yapıya sahip ipekli yakasız olan giysidir (KK9).

Şekil 5.6. İçlik (Yakasız Göynek)

5.1.2.2. Salta (Cepken)

Farklı renkleri olan, düğmesi olmayan bu sebeple ön tarafının açık olduğu, yöreye ait motiflerin üzerinde olduğu giysi türlerindedir(KK8).İplikler ve sırmalardan yapılan işlemler de bulunmaktadır.

Şekil 5.7. Salta (Cepken)

5.1.2.3. Üç Etek (Zoğun)

Yörede kullanılan üç etek, isminden de anlaşıldığı gibi üç parçalıdır. Genellikle kadife dokumadan yapılmaktadır. Kolların el bileklerine kadar olduğu elbisenin desenli ve düz formlarının olduğu görülmektedir. Ön kısmında yer alan bölümün yukarı doğru bükülerek kuşak içerisine koyulması sağlanır (KK8).

Şekil 5.8. Üç Etek (Zoğun)

5.1.2.4. Fistan

Geniş bir yapıya sahip olan fistanlar genellikle uzun bir şekilde dikilmektedir. Farbalalı bir yapıya sahip olan elbise, dizlerden aşağı doğru salınmaktadır. Farklı renklere sahip olan fistanların işlemeli ve işlemsiz olarak dikildikleri görülmüştür (KK9).

Şekil 5.9. Fistan

5.1.2.5. Bindallı

Farklı kumaşlardan yapılan genellikle kadife ve atlas kumaş tercih edilen üzerine genelde çiçek ve yaprakların işlendiği kabartmalı elbiselerdir (KK8). Düğün ve törenlerde giyilen bu elbiselerde, dikkat çeken renkler yer almaktadır. Elbise tek parça üzerine dikilmektedir. Üç etek ile arasında en büyük fark tek parça olmasıdır.

5.1.2.6. Şalvar (Ağdon)

İpekli (saten) kumaşlardan yapılır. Diz kapağının altına inen genellikle sade, bazen desenli şekillerde de olabilen ince bir dokumaya sahip bezlerden dikilen don türünde giysilerdir (KK11).

Şekil 5.10. Şalvar (Ağdon)

5.1.2.7. Kuşak (Bışt)

Yörede gövde üzerine bağlanan yün yapıda olan giysi türlerindedir (KK10). Genellikle üç eteğin üzerine bağlanmaktadır.

Şekil 5.11. Kuşak (Bışt)

5.1.2.8. Peştamal

Yörede genelde elbiselerin kirlenmemesi amacıyla kuşağın ve fistanın üstüne bele bağlanan sade, beyaz veya desenli, çizgili yapıya sahip elbise türüdür (KK8).

Şekil 5.12. Peştamal

5.1.2.9. Keji

Bele peştamal üstüne arkadan bağlanan örme süslü örgüdür (KK9).

Şekil 5.13. Keji

5.1.3. Ayağa Giyilenler

5.1.3.1. Çorap (Gore)

Bölgede bulunan insanların genellikle evlerinde kendileri için örmüş oldukları desenli ya da düz yünden oluşan ayağa giyilen giyim eşyasıdır (KK8).

Şekil 5.14. Çorap (Gore)

5.1.3.2. Çarık (Yemeni)

Genellikle köseleden yapılan, siyah yapıya sahip deriden ayakkabı türüdür (KK10). Ön alanı genellikle kıvrık yapıya sahip ya da düz bir şekilde olabilir. Önceki dönemlerde işlenmemiş olan sığır derisinden yapılan ve bileklere bağlanan ayaklara giyilen ayakkabı türlerindedir (KK9).

Şekil 5.15. Çarık (Yemeni)

5.2. Erkek Giysileri

Yörede giyilen erkek elbiseleri “İşlik”, “Tuman” ve “Kuşak” gibi yöresel giysilerdir. “Tuman”ı “Kuşak” ile tamamlarken üstünü ise “Salta” ile kapatmaktadır. “Naş” kısmında yer alan fes ile devam etmektedir. Yörede varlıklı ailelerde bulunan erkeklerin tumanları genelde çuha dokumasından dikilmektedir. Soğuk havalarda genellikle üzerlerine palto yerine kalın keçeden yapılmış “Cepken” giyilmektedir (KK10).

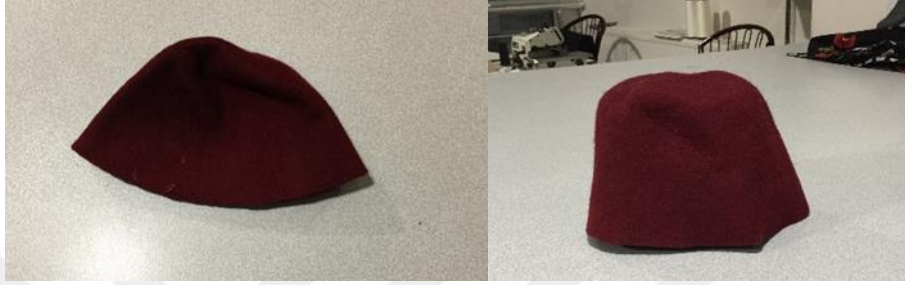
Cepkenin yakaları yoktur. Alt kısımda yer alan tuman gayet geniş bir yapıya sahiptir ve paçalara doğru indikçe dar bir hal alır. Genelde baş kısmına takılan “Puşiler” el örmesidir. Yöre kadınları tarafından örülen desenli ya da desensiz çoraplar

giyilmektedir. Ayak kısmında “Yemeni” adı verilen çarıklar giyilmiştir. “KK8” ile yapılan görüşmede gelinlik çeyizinden çıkan elbiselerden yararlanılmıştır.

5.2.1. Başa Giyilenler

5.2.1.1. Fes

Kadın giyiminde kullanılan fesler erkek giyiminde de kullanılmıştır.

Şekil 5.16. Fes

5.2.1.2. Puşi (Heftrenk)

Kalın kumaştan yapılır. Kışın sıcak tuttuğu için kullanılan puşiler, yazın da serin tutar (KK8).

Şekil 5.17. Puşi (Heftrenk)

5.2.2. Bedene Giyilenler

5.2.2.1. İşlik (Gıras-Gömlek)

Diz üstüne kadar gelen hakim yaka olan ve diz üstünde yırtmacı olan beyaz ham kumaştan elbisedir (KK1).

Şekil 5.18. İşlik (Gıras-Gömlek)

5.2.2.2. Salta (Cepken)

Kadifeden ya da kumaştan yapılan farklı renklerde olan düğmeleri olmaması sebebiyle ön tarafı açık, iç tarafı astarlı yapıya sahip işliğin üstüne giyilen elbisedir (KK1).

Şekil 5.19. Salta (Cepken)

5.2.2.3. Kuşak (Bışt)

Yörede gövde üzerine bağlanan yün yapıda olan giysi türlerindedir. Genellikle üç eteğin üzerine bağlanmaktadır (KK10).

Şekil 5.20. Kuşak (Bışt)

5.2.2.4. Şalvar (Tuman)

Yörede giyilen şalvarda kumaş yapısı olarak işlik kumaşı ile aynı yapıya sahiptir. Gövde kısmında kalın uçkur denilen kemer görevi gören bir parça vardır. Ayrıca sağ ve sol taraflarında günlük hayatlarında kullanabilmeleri için cepler yer almaktadır. İsteğe göre cepsiz olanları da bulunmaktadır. Alt kısmında paça bölümünün dar bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir (KK4).

Şekil 5.21. Şalvar (Tuman)

5.2.3. Ayağa Giyilenler

5.2.3.1. Çorap (Gore)

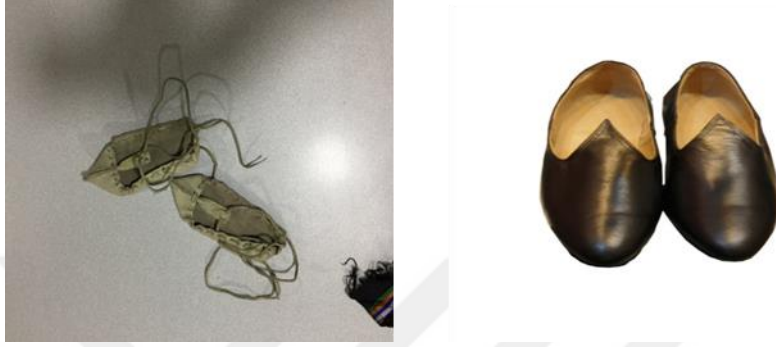
Bölgede bulunan insanların genellikle evlerinde kendileri için örmüş oldukları desenli ya da düz yünden oluşan ayağa giyilen giyim eşyasıdır (KK8).

Şekil 5.22. Çorap (Gore)

5.2.3.2. arık (Yemeni)

Genellikle köseleden yapılan siyah yapıya sahip deriden ayakkabı türüdür (KK10). n alanı genellikle kıvrık yapıya sahip ya da düz bir şekilde olabilir. nceki dönemlerde işlenmemiş olan sığır derisinden yapılan ve bileklere bağlanan ayaklara giyilen ayakkabı türlerindedir (KK9).

şekil 5.23. arık (Yemeni)

5.3. Elbiselerin Giyilmiş Hali

Fotoğraf 5.1. Kadın elbisesin ön cepheden tamamen giyilmiş halidir.

Fotoğraf 5.2. Kadın elbisesin sağ cepheden giyilmesi görünüşüdür.

Fotoğraf 5.3. Kadın elbisesi olarak giyilen fistan giyiminin arka yüzünden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.4. Kadın elbisesi olarak giyilen fistanın sol cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.5. Kadın elbisesinden fistan giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin arka cepheden görünüşüdür.

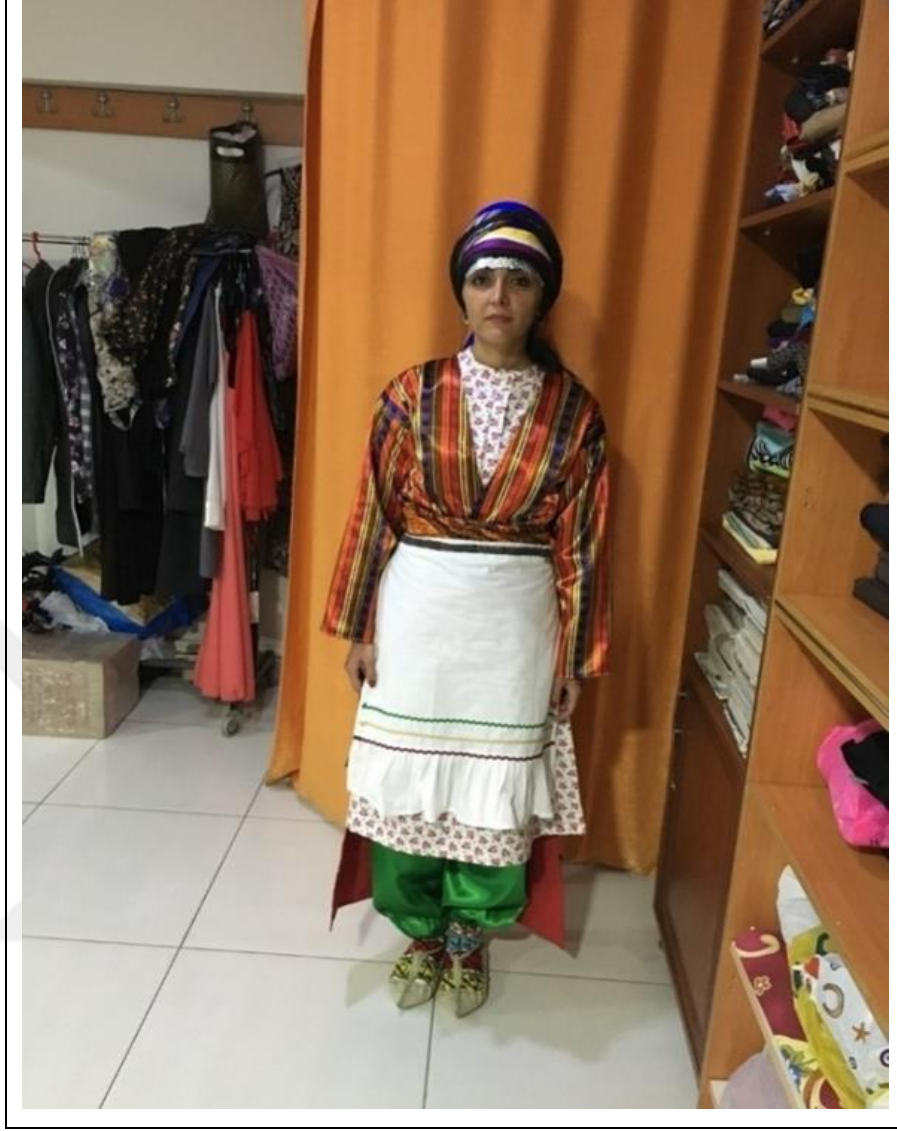
Fotoğraf 5.6. Kadın elbisesinden fistan giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin ön cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.7. Kadın elbisesinden bindallı giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin arka cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.8. Kadın elbisesinden bindallı giyiminin sağ yan cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.9. Kadın elbisesinden bindallı giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin ön cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.10. Kadın elbisesinden bindallı giyiminde yer alan baş bağlama şeklinin sol cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.11. Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin ön cepheden görünüşüdür. Önlük olarak sade beyaz tercih edilen görselidir.

Fotoğraf 5.12. Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin arka cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.13. Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin ön cepheden görünüşüdür. Önlük olarak desenli tercih edilen görselidir.

Fotoğraf 5.14. Kadın elbisesinden üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin sol cepheden görünüşüdür. Önlük olarak desenli tercih edilen görselidir.

Fotoğraf 5.15. Kadın elbisesinden farklı üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama halinin ön cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.16. Kadın elbisesinden farklı üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama halinin sağ cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.17. Kadın elbisesinden farklı üç etek giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama halinin arka cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.18. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin ön cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.19. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin sağ cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.20. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin arka cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.21. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak ön cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.22. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak arka cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.23. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak sağ cepheden görünüşüdür.

Fotoğraf 5.24. Erkek elbisesinin giyiminde yer alan giyinme şeklinin baş bağlama olarak sol cepheden görünüşüdür.

SONUÇ

Oyun kelimesinin birçok anlam ifade ettiği bilinmektedir. Oyun kendine özgü, serbest eylemler bütünüdür. Oyunu, gündelik yaşamın özel anları içerisinde özgürleşme, rahatlama ve zaman geçirme aracı olarak görmek mümkündür. Oyun toplumların kültürel kavramlarının taşınmasında önemli bir yere sahiptir. Oyunlar kendine has özellikler taşımaktadır. Oyun oynandığı mekâna aittir. Etrafındaki kimse ile ilgilenmez. Oyun oynayan kişi sadece oyun içerisinde olan kişiler ile bağ kurar. Oyun kültürel bir birikimdir. Oyun tekrarlanma özelliği ile nesilden nesile aktararak devam etmektedir.

Türklerde dans kutsal bir öneme sahiptir. Günümüzde ise kutsal amaca yönelik bu dansların artık kendisini eğlence gayesiyle yapılan eylemlere dönüştüğü görülmektedir.

Halk oyunları toplumları oluşturan kültürel öğelerinin en önemli unsurlarından biridir. Halk oyunları insanların duygu ve düşüncelerini yansıtabilmeleri için kullandıkları önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk oyunları geçmişten günümüze yoksulluğu, zenginliği, savaşları, barışı, aşk ve daha nice durumları anlatmada kullanılan en önemli unsurlardan biri olmuştur. Halk oyunlarına ait hareketlerde her toplum kendisinden izler bulur. Bu bağlamda, oyunların figürlerinde toplumun örf ve adetler, inanış biçimlerinden oluşan kesitler yer alır.

“Tunceli Yöresi Halk Oyunları ve Bu Oyunlara Ait Geleneksel Giyim Kuşam” adlı çalışmamız bize göstermiştir ki bu konudaki yapılan akademik çalışmalar kısıtlıdır. Bu ve benzeri halk oyunları üzerine olan akademik çalışmaların artırılması ve oyunların hem akademik yönden incelenmesi hem de kayıt altına alınması gerekmektedir.

Tunceli halk oyunlarını yapısal anlamda incelediğimizde bu oyunların Halay Türü içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu bölgede oyunlar genellikle birlik ve beraberliği, heyecanı, üzüntüyü, cesareti sembolize eder. Tunceli yöresinde icra edilen bu oyunlar, yöredeki yaşam biçimi, insanların ekonomik ve coğrafi koşullarından da etkilenmektedirler.

Yapılan araştırmada dört oyun incelemeye alınmıştır. Bu oyunlar ‘‘Karaçor’’, ‘‘Temurağa’’, ‘‘Devzere’’ ve ‘‘Hey Hey’’ oyunlarıdır.

Tunceli ilinde yer alan ‘‘Karaçor’’ oyununda ‘‘Karaçor’’ kelime olarak halk tarafından kol kola anlamına gelmektedir. Kolların birbirine bağlandığı anlamına gelen oyun, yapısal olarak Elazığ dik halayına benzerlik göstermiş olsa da kendine ait ayak vuruş adımları ile dikkat çekmektedir. Bu oyun da ekip başında yer alan kişi önemli rol oynamaktadır. Tunceli ilinin hemen hemen tüm bölgelerinde bu oyunun oynandığı görülmüştür. Ancak Ovacık, Hozat, Pertek ilçelerinde yapılan araştırmalarda bu oyunun daha çok oynandığı görülmektedir. Oyunun sadece kadın veya sadece erkek ya da karma olacak şekilde kadın ve erkeklerin bir arada oynandığı bilinmektedir.

Tunceli ilinde icra edilen oyun adımları genelde sağ adım yönündedir. Ancak ‘‘Temurağa’’ oyununun sol adım başlangıcı ile oynandığı görülmektedir. Aynı oyunlar, Tunceli ilinde bulunan ilçe veya farklı mezralarında ufak değişik figürler ile icra edilmektedir. Oyunun, Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde sıklıkla oynandığı bilinmektedir. Elazığ iline yakın olan bu ilçelerde Elazığ yöresi ‘‘Temurağa’’ oyununun sağ adım yönde ilerlemesi ile bu ilçelerde de sağ adım yönünde oynanması dikkat çekmektedir. Tunceli ilinin Ovacık, Hozat gibi diğer ilçelerinde ise sol adım ile oynandığı bilinmektedir. Fakat genel anlamda Tunceli iline ait olan oyunların şekil yapıları ile hemen hemen örtüşmektedir. Bunun nedeni ise Tunceli ilinin yakın coğrafyalar ile kültürel etkileşimler içinde olmasıdır. Oyunun, Elazığ ilinde kolları omuza atma şeklinde oynansa da Tunceli ilinde el tutuş şekilleri bakımından serçe parmakların birbirlerine geçmesi ile oynandığı görülmektedir. Temurağa oyunu da sadece kadın veya sadece erkek ya da karma olacak şekilde kadın ve erkeklerin bir arada oynandığı bilinmektedir.

Tunceli ilinde yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda icra edilen ‘‘Devzere’’ oyununun genel anlamda Hozat ilçesinde oynandığı bilinmektedir. Oyun, serçe parmak tutuş şekli ile üç adım ileri gidilerek dördüncü adımın yere vurulması ve dördüncü adım olan sol adımın geri getirilerek yanına sağ adımın koyulması ile devam eder. Yapılan araştırmalar sonucunda ‘‘Devzere’’ oyununda yer alan türküden de anlaşılacağı üzere oyun, bir delikanlının bir kıza olan hayranlığını anlattığı görülmektedir. Oyun icra edilirken bir yandan da sözler söylenerek oyunun icra

edilmesi oyunu daha coşkulu bir hale getirmektedir. Sadece kadın veya sadece erkek ya da karma olacak şekilde kadın ve erkeklerin bir arada oynandığı bilinmektedir.

Dairesel formlar içerisinde oynanan oyunlar arasında yer alan “Hey Hey” oyunu ise yapılan araştırmalar sonucunda serçe parmak tutuş şekli ile oynanmaktadır. Sağ adım yönünde ilerleyen oyunda, “Devzere” oyunundan farklı olarak üç adım ileri gidildikten sonra dördüncü adım olan sol adım topuğunun yere sert bir şekilde iki kere vurulması ve tekrar üç adım geri gelmesi ile dördüncü adım olan sağ adım topuğunun iki kere yere vurulması ile devam ettiği görülmüştür. Daha sonrasında tekrarlanan adımların çift sekmeler yapılarak devam ettiği bilinmektedir. “Hey Hey” oyununun genellikle Ovacık ilçesinde icra edildiği görülmüştür. Bu oyunda sadece kadın veya sadece erkek ya da karma olacak şekilde oynanmaktadır.

Tunceli ilinde yapılan araştırmalar sonucu dört oyunun da her ilçede, köyde ve mezrada oynandığı görülmüştür. El tutuşları bakımından “Devzere”, “Hey Hey” ve “Temurağa” oyunlarının serçe parmak tutuş şekli ile oynandıkları tespit edilmiştir. “Karaçor” oyunu ise kol kola oynanmaktadır. “Temurağa” oyunu Pertek ve Çemişgezek ilçelerindeki oyun icralarında tutuş şekli ile “Karaçor” oyunundaki tutuş şekline yakın olarak omuzlardan kol kola tutuş biçimi ile icra edilmektedir.

Tunceli ilinde oynanan halk oyunlarının sahnelenmesinde en önemli unsur oyunculardır. Oyunların icra edilmesinde yer alan her kişinin kendine has görev ve sorumlulukları vardır. Halay başında yer alan ekip başı ve ekip sonu diye adlandırılan poççık, halk oyunlarının sahnelenmesinde önemli yer tutmaktadır. Oyun ekibinin başında yer alan kişinin toplumca saygı duyulan bir kişi olması icra edilen oyunda oyuncuların sayıca artmasına neden olmaktadır. Tunceli ilinde yer alan dört oyunda da ekip başı ve poççık diye adlandırılan ekip sonunun oyunların sahnelenmesinde önemli yer tutmaktadır.

Tunceli ilinde yaygın olarak zurna, klarnet ve davul enstrümanları kullanılmaktadır. Bununla beraber özellikle Elazığ iline yakın olan yerlerde klarnet kullanıldığı görülmektedir. Tez çalışmasında yer alan “Karaçor”, “Devzere” , “Hey Hey” ve “Temurağa” oyunlarında bu enstrümanlar kullanılmıştır. “Karaçor” oyununun müzik icrası olarak da Elazığ dik halayına benzerliğine karşın klarnet yerine zurna yer almaktadır. “Temurağa” ve “Hey Hey” oyunlarının ise aynı şekilde zurna ile icra

edildiği bilinmektedir. “Devzere” oyunu zurna ile icra edilmek ile birlikte klarnet ile icralar da yapılmaktadır. Pertek ve Çemişgezek ilçesinde ise genel anlamı ile klarnet kullanılmaktadır. “Temurağa” oyununun bu bölgelerde klarnet ile icra edildiği de bilinmektedir.

Yapılan araştırmada Tunceli ilinin halk oyunları ve bu halk oyunlarına ait geleneksel giyim kuşama ilgili önemli tespitler yapılmıştır. Bunlardan biri de; Tunceli ilindeki halk oyunlarında kullanılan müziklerin 2, 4 ve 10 birim zamanlı müzik icralarının olduğu halay türleridir. Yörede oynanan oyunların müziklerin de Uşak makamı yoğun olarak kullanılmaktadır.

Tunceli yöresinde oynanan bu dört oyunda kadınlar ve erkekler aşağıda belirttiğimiz şekilde giyerler.

Kadın kıyafetlerinde Fes, Peneze, Puşi (Heftrenk), Vale, Tülbent (Yazma-Cit), İçlik (Yakasız Göynek), Salta (Cepken), Üç Etek (Zoğun), Fistan, Bindallı, Şalvar (Ağdon), Kuşak (Bışt), Peştamal, Keji, Çorap (Gore), Çarık (Yemeni) gibi faktörlerden oluştuğu görülmektedir. Kadın kıyafetlerinde beyaz bezden oluşan ev bezi adlandırılan bezden iç gömlek yapılmaktadır. Farklı renk içeren dokumalardan içine giyilmesi için yapılan ön taraftan düğmeleri mevcut “İçlik” bunların üzerine ise “Entari” dediğimiz üç ya da dört etekli giysiler giyilmektedir. Ayaklara giyilen genellikle “Yemeni” diye adlandırılan ayakkabı türü vardır. Ayrıca genellikle yünden yapılmış farklı nakışlar ile görselliği güzelleştirilmiş çoraplar giyilmektedir.

Erkek kıyafetlerinde ise Fes, Puşi (Heftrenk), İşlik (Gıras-Gömlek), Salta (Cepken), Kuşak (Bışt), Şalvar (Tuman), Çorap (Gore), Çarık (Yemeni) gibi faktörlerden oluştuğu görülmektedir. Yörede giyilen erkek elbiseleri “İşlik”, “Tuman” ve “Kuşak” gibi yöresel giysilerdir. “Tuman”ı “Kuşak” ile tamamlarken üstünü ise “Salta” ile kapatmaktadır. “Naş” kısmında yer alan fes ile devam etmektedir. Soğuk havalarda genellikle üzerlerine palto yerine kalın keçeden yapılmış “Cepken” giyildiği bilinmektedir. Yöre kadınları tarafından örülen desenli ya da desensiz çoraplar giyilmektedir. Ayak kısmında “Yemeni” adı verilen çarıklar giyilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma ile birlikte kültürümüzün önemli öğelerinden biri olan halk oyunlarının kıyafetlerin ve müziklerin kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmaya çalışılmıştır.

“Tunceli Yöresi Halk Oyunları ve Bu Oyunlara Ait Geleneksel Giyim Kuşam” adlı çalışmadan hareketle şunlar yapılmalıdır:

- Halk eğitim merkezlerinde halk oyunları üzerine antrenörlük kursları açılmalıdır. Bu kurslar ile donanımlı antrenörler yetiştirilerek düzenli çalışmalar ile oyunların unutulması engellenmelidir.

- Halk eğitim merkezlerinde yer alan el sanatları alanındaki kurslarda uzman öğreticiler tarafından Tunceli yöresi giyim kuşam kıyafetlerinin dikimi kursiyerlere öğretilmelidir.

- Yöre müziklerinin unutulmasını engellemek için kurslar açılmalı ve yöre müzikleri kayıt altına alınmalıdır.

- Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri bünyesindeki yer alan gençlik merkezlerinde halk oyunları kursları ile her yaşta gence kültürün en önemli faktörlerinden olan halk oyunları öğretilmelidir.

- Tunceli ilinde “halk oyunları” ilköğretim okullarında seçmeli ders olarak ders programlarında tanımlanarak çocuk yaşta, spor ve aktivite ile iç içe olmalarına önem verilmelidir.

- Belediyeler tarafından düzenlenen bayramlarda, festivallerde ve kutlamalarda halk oyunlarının sergilenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgül KP (2006), “Kişilerarası İletişimde Dans ve Beden Dili, Beş İşlevini Etkileyen Etmenler ve Bir Alan Araştırması”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- And M (1974), “*Oyun ve Bugü*”, (İş Bankası Kültür Yayınları: 144, İstanbul.)
- And M (2012), “*Oyun ve Bugü*”, Türk Kültüründe Oyun Kavramı, (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul), 3. Baskı.
- Bir Tutam Tunceli (2012), (Anıt Matbaa), Ankara.
- Boratav P N (1994), “*100 Soruda Türk Folkloru*”, (Gerçek Yayınevi, İstanbul,) 3.Baskı.
- Cengiz Y (1985), “*Her yönü ile Tunceli*”, (Ünite Yayınları), İzmir
- Danık Ertuğrul (1993), “*Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*”, (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları), Ankara.
- Eroğlu T (1994), “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Halk Oyunları ve Bu Bölgelerdeki "Halay"ların Folklorik İncelemesi”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kayseri.
- Eroğlu T (1994), “*İnsan ve Oyun*”, (Milli Folklor Yayınları, Kayseri)
- Eroğlu T (1995), “*Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Halk Oyunları ve Halayların İncelenmesi*”, Ankara.
- Eroğlu T (1999), “*Halk Oyunları El Kitabı*”, (Mars Basım Hizmetleri), İstanbul.
- Eroğlu T (2010), “*Türk Dans Antropolojisine Giriş*”, (Yurt Renkleri Yayınevi), Ankara.
- Gazimihal M R (1949), “Halk Oyunları Konusunda BiyuBicu”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 1. C., 3. Sayı.
- Gültekin A K (2004), “*Tunceli’de Kutsal Mekân Kültür*”, (Kalan Yayınlar), Ankara
- Harman Mürüvvet (2016), “*Dünden Bugüne Kalan: Tarihi Eserleriyle Tunceli*”, (Payda Yayınları), Ankara.
- Koçkar T (1998), “*Çağlar Boyunca İletişim Sanatı Olarak Dans Ve Halk Dansları*”, (Bağırhan Yayınevi), Ankara.
- Köprülü M F (1966), “*Edebiyat Araştırmaları*”, (Akçağ Yayınları), Ankara.
- Öztürk H (1984), “*Tarihimizde Tunceli*” (Ayyıldız Matbaası), Ankara

Say A (2002), “*Müzik Sözlüğü*”, (Müzik Ansiklopedileri Yayınları), Birinci Basım, Ankara.

Tunceli Atlası. (2012), (T.C. Tunceli Valiliği Yayınları), Tunceli

Tunceli İl Yıllığı. (2012), (T.C. Tunceli Valiliği Yayınlar), Tunceli

Turan Z (2001), “Türk Halk Oyunları Türlerinden Halayların Yapısal Özellikleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Ulaşoğlu İ H (2011), “Tunceli İl Yıllığı”,(T.C. Tunceli Valiliği Yayınlar), Tunceli, s. 1-15.

Uzunkaya E (2005), Halay Türü Oyunların Özellikleri, Dağılımı Ve Hareket Yapılarının Analizi, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış tez).

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://muhasabat.hmb.gov.tr/iller-itibariyle-mahalli-yonetim-butce-istatistik-leri-2006-2018>, Erişim Tarihi 24.09.2022

<https://www.nufusu.com/il/tunceli-nufusu#:~:text=Tunceli%20n%C%203%B%20fusu%20bir%20C3%B6nceki%20y%C4%B1la,erkek%20ve%2039.%20222%20kad%C%204%B1ndan%20olu%C5%9Fmak%20tad%C4%B1r>. Erişim Tarihi 26.09.2022

<https://www.Nufusu.net.com/tunceli-nufusu,2022>, Erişim Tarihi 25.09.2022

SÖZLÜ KAYNAKLAR

KK1: Ali Hıdır Akbaba, 1945 doğumlu, ilkokul mezunu

KK2: Sakine Balık, 1933 doğumlu, okuma-yazma bilmiyor

KK3: Sema Topaç, 1994 doğumlu, lisans mezunu

KK4: Erdal Akbaba, 1972 doğumlu, lisans mezunu

KK5: Sultan Kalkan, 1964 doğumlu, ilkokul mezunu

KK6: Murat Yıldırım, 1992 doğumlu, önlisans mezunu

KK7: Kıymet Akbaba, 1946 doğumlu, okuma-yazma bilmiyor

KK8: Beser Alan, 1932 doğumlu, okuma-yazma bilmiyor

KK9: Sultan Demir, 1965 doğumlu, lise mezunu

KK10: Hasan Alan, 1942 doğumlu, ortaokul mezunu

KK11: Suna Akbaba, 1973 doğumlu, lise mezunu

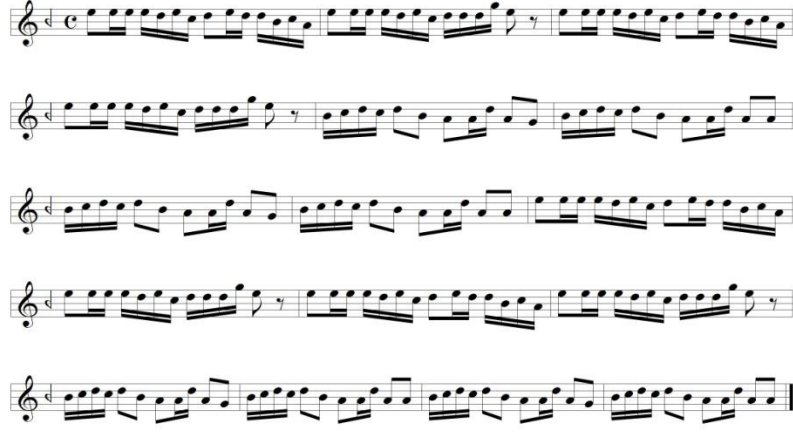
EKLER

Ek 1. Tunceli Yöresi Halk Oyunlarına Ait Ezgiler ve Özellikleri

TEMURAĞA

Kaynak Kişiler:
Bülent Sezgin
Gürbüz Yıldız
Yöresi: Tunceli

Notaya Alan & Derleyen:
Tarik Dik

HEY HEY

Kaynak Kişiler:
Bülent Sezgin
Gürbüz Yıldız
Yöresi: Tunceli

Notaya Alan & Derleyen:
Tarik Dik

DEVZERE

Kaynak Kisiler:
Bülent Sezgin
Gürbüz Yıldız
Yöresi: Tunceli

Notava Alan & Derleyen:
Tarkan Dik

Musical notation for the piece "Devzere". It consists of five staves of music in 2/4 time. The melody is written in a single line on a treble clef. The notes are mostly quarter and eighth notes, with some rests and slurs. The piece ends with a double bar line.

KARAÇOR

Kaynak Kisiler:
Bülent Sezgin
Gürbüz Yıldız
Yöresi: Tunceli

Notava Alan & Derleyen:
Tarkan Dik

Musical notation for the piece "Karaçor". It consists of five staves of music in 2/4 time. The melody is written in a single line on a treble clef. The piece is characterized by a fast, repetitive rhythmic pattern of eighth notes, with some slurs and rests. The piece ends with a double bar line.